

SPLEEN

Στὸν ἔρμο δρόμο ἀπλώθηκε τὸ πύρινο χαλί
τοῦ γήλιου. Μόνο οἱ θύμησες γυροῦν σιὰ μονοπάτια.
Κι ὄλο προσμένω νᾶρθοῦνε, προφητικὴ φυλή,
οἱ φίλοι μου μὲ τὰ φαροῦνὰ κ' ἐκστατικά τους μάτια.

"Αμοιρος, ὄλοι μ' ἄφησαν στὴν τύχη τὴν καλή! . . .
Φριχτούς ποθῆσαν ἔρωτες σὲ τυχερὰ παλάτια,
καὶ στὸ νυμφῶνα τὸ λευκὸ σκουλήκι τοὺς φιλεῖ
μὲ τὰ φιλιὰ πὺν ξεκολλοῦν τὰ χεῖλη σὲ κομμάτια.

Κ' ἔμεινα μόνος μὲ τίς σκιὰς τοῦ δρόμου κοινοβίτης.
Καὶ μὲς στὸ γκρέμιο ἀσκηταριῶ τῶν πόθων μου ἐρημίτης,
τὸ κομπολόγι τὸ ἄφωνο τῆς θλίψης μου τρυγῶ.

Καὶ βλέπω νὰ περνᾷ βαρυνὰ στὴν ἄσπλαχν' ἠσυχιά του
ἓνας σταυρὸς, ἓνας παπᾶς, καὶ πίσω ἡ ἐρημιὰ του,
καὶ μὲς στὸ νεκροκράββατο κάποιος νεκρὸς — ἐγώ.

ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Τὰ μουσικά χρονικά της εποχής λένε πώς η κατάσταση της Ιταλικής όπερας στα τέλη του 18ου αιώνα ήταν αληθινά αξιοθρήνητη.

Οι συνθέτες τελείωναν τὰ έργα τους βιαστικά, γράφοντας κάθε ρόλο σύμφωνα με την ιδέα του ήθοποιού που θὰ τὸν ἔπαιξε. Κάθε τραγουδί ήταν ἕνας ἀπλὸς καναβάς ἀπάνω στὸν ὁποῖο ὁ τραγουδιστὴς θὰ κεντοῦσε βριαριστιόνες τῆς δικῆς του φαντασίας, οἱ ὁποῖες κάποτε παραμόρφωναν ὅπως διόλου τὴν ιδέα τοῦ μουσουργοῦ. Στὴ σκηνὴ βασιλευσαν οἱ συμπραγνίστες (1) — ἄνδρες (;) που εἶχαν γυναικεῖα φωνή — οἱ ὁποῖοι βασάνιζαν τόσο τὸν συγγραφέα τοῦ λιμπρέτου ὅσο καὶ τὸν συνθέτη τῆς μουσικῆς, μετὰ τις πῶ γελοῖες ἰδιοτροπίες. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῆ τί ἰδιοτροπίες μπορούσαν νὰ ἔχουν τὰ δυστυχισμένα καὶ τόσο ἀδικημένα αὐτὰ ὄντα . . . Πολλὲς φορές μάλιστα σπαιτούσαν τόσο αὐτοὶ ὅσο καὶ οἱ πρῶμα-γτόνες ν' ἀλλάζουν σύμφωνα με τὸ γούστο τους τὸ λιμπρέτο ἢ τὸ μουσικὸ κείμενο. Ὅσο γιὰ τὸ δημόσιο, ἦταν καὶ αὐτὸ ἀνάλογο τῶν τραγουδιστῶν· κανεὶς ἀπ' τὸ ἀκροατήριον δὲν ἔδινε προσοχὴ στὴ σκηνικὴ πράξη, παρὰ ὅλοι ἐνδιαφέρονταν μόνο γιὰ τὴν τέχνη τοῦ τραγουδιστοῦ. Γι' αὐτὸ δταν τραγουδοῦσε ἀπάνω στὴ σκηνὴ κανένας που δὲν ἦταν ἀπ' τοὺς ἐννοουμένους τοῦ κοινοῦ, οἱ ἀκροατὲς τοῦ γυροῦσαν τὴ ράχη, παίζοντας χαρτιά, ἢ τρώγοντας παγωτά, στὰ θεωρεῖα! Ὁ βιρτουόζος τραγουδιστὴς εἶχε γι' αὐτοὺς πολὺ περισσότερὴ ἀξία περὰ ὁ συνθέτης τῆς μουσικῆς. Κι αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ λατρεία τοῦ κοινοῦ εἶχε χαλάσει τοὺς ἠθοποιούς κ' ἐκεῖνοι σιγὰ σιγὰ διέφθειραν τοὺς μουσουργοὺς καὶ μόλυναν τὴν τέχνη.

Κ' ἐνῶ στὴν Ἰταλία ἡ ὄπερα εἶχε ξεπέσει τόσο πολὺ, στὴ Βιέννη ὁ ἀθάνατος Μότσαρτ ἐγρῶσε θεατρικὰ ἔργα μετὰ τὴν ἰταλικὴν χάρη καὶ τὴν γερμανικὴ βαθύτητα καὶ τέχνη. Ὁ «Δὸν Ζουάν», οἱ «Γάμοι τοῦ Φιγκαρό», καὶ ὁ «Μαγευμένος Αὐλός» εἶχαν κιόλα μιά ὅπως διόλου ἐξαιρετικὴ θέση στὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς. Ἡ φήμη τοῦ νέου γερμανοῦ μουσικοῦ πέρασε τις Ἀλπεῖς, κι δταν τὰ ἔργα του παραστάθηκαν στὴν Ἰταλία, τὸ κοινὸ αἰσθάνθηκε γι' αὐτὰ ἕνα πρωτοφανῆ ἐνθουσιασμὸ.

Ἐνας νέος που σπούδαζε στὸ Μουσικὸ Λύκειο τῆς Μπολόνιας — ὁ Ροσίνι — (1792), ἐνθουσιασμένος μετὰ τὴν τέχνη τῶν γερμανῶν, γυμνάζονταν

στὴ σύνθεση ἀντιγράφοντας τὰ κουαρτέτα τοῦ Haydn. Καὶ τὸ ἀγ.ὸ καὶ χαριτωμένο ὕφος τοῦ συνθέτη τῆς «Δημιουργίας» που τόσο συμβιβάζονταν μετὰ τὸ φαιδρὸ κι ἀμέριμνο χαρακτῆρα τοῦ Ροσίνι, ῥιζώσε βαθειὰ στὴν ψυχὴ του κ' ἐπροίκισε τὰ ἔργα του μετὰ μιὰ ἀνοιχτόκορδη εὐθυμία ἢ ὁποῖα βίβαια δὲν εἶχε καθόλου τὸν τόπο τῆς σιὰ σοβαρὰ ἔργα. Πάντα βιαστικά καὶ χωρὶς νὰ χάνει πολὺν καιρὸ γιὰ καθένα ἀπ' αὐτὰ, ὁ «Κύκνος τοῦ Πεζάρου» ἔγραψε τὰ ἔργα Inganno Felice, Tancredi, Italiana in Algieri, Aureliano in Palmira καὶ Otello, ὅπερες χωρὶς στοιχεῖα ζωῆς, τις ὁποῖες χαρακτήριζε ἡ στερεότυπη εἰσαγωγή — που θυμίζει τὸν Μότσαρτ — μετὰ τὸ περίφημα crescendo καὶ οἱ μεγάλες ἀριεὶς μετὰ πολλὰ στολίγματα καὶ μελωδικὰ καντέντες. Καὶ εἰτα, ὅπως διόλου ξαφνικά, παρουσιάζει ἕνα τέλειο ἀριστοῦργημα, τὴν ὄπερα — μπούφα Barbieri di Siviglia (1816). Ὅλες οἱ ἀριεὶς τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ συνθέτη εἶναι μαζεμένες ἀπ' αὐτὸ ἀθάνατο αὐτὸ ἔργο: πρωτοτυπία, ἐξυπνάδα, μυστικὴ χάρη. Αὐτὴ ἦταν ἡ μουσικὴ που ταίριαζε ἀληθινὰ στὴ γημάτη ἀπὸ οἶστρο κωμωδία τοῦ Μπωμαρσαί. Τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ ὑποδέχτηκε μετὰ τρελλὸ ἐνθουσιασμὸ ὁλόκληρη ἡ Εὐρώπη. Καὶ δταν ἔπειτα ἀπὸ χρόνια ὁ Μαίστερος περνώντας ἀπ' τὴ Βιέννη πῆγε μετὰ σέβας καὶ συγκίνηση νὰ ἐπισκεφθῆ τὸν Μπριτόβεν, ὁ κουφὸς καὶ δυστυχισμένος συγγραφέας τοῦ «Φιδέλιο», ἀφοῦ τὸν συγχάρηκε γιὰ τὸν Barbieri, δὲν ἔλειψε καὶ νὰ τὸν συμβουλέψει μετὰ τὴν ἀπότομη του εἰλικρίνεια νὰ ἐξακολουθήσει πάντα γ. ἀφωνίας, μουσικὴ γιὰ ὄπερα μπούφα, δίνωντάς του νὰ καταλάβῃ πὼς αὐτὸ ἦταν τὸ εἶδος που ἐταίριαζε καλύτερα μετὰ τὸ ὕφος του.

Μὰ ὁ πονηρὸς ἰταλὸς δὲ θέλησε νὰ ἀφελῆθῆ ἀπ' τὴ συμβουλὴ τοῦ μεγάλου γερμανοῦ ὁμοτέχνου του γιὰ τὴ φιλοδοξοῦσε πάντα νὰ γράψῃ ἔργα μετὰ σοβαρὰς ἀξιῶσεως. Κ' ἔγραψε τὰ: Donna del Lago, Zelmiria, Semiramide καὶ Mosè ἀπ' τὰ ὁποῖα δὲν διασώθηκε τίποτ' ἄλλο στὴν ἐποχὴ μας ἐκτὸς ἀπ' τὴν εἰσαγωγὴ τῆς Semiramide.

Ὡς τότε ὁ χαρακτῆρας τῶν ἔργων τοῦ Ροσίνι ἦταν καθαρὰ ἰταλικὸς: γι' αὐτὸ, καθὼς ἦταν ἐπόμενος, δταν ὁ Μαίστερος ἔδωσε τὰ ἔργα του στὴ Παρίσι, τὸ γαλλικὸ δημόσιο δὲν ἔμεινε ὅπως διόλου ἱκανοποιημένο. Αὐτὸ ἀνάγκασε τὸν Ροσίνι ν' ἀλλάξῃ κάπως τὸ ὕφος του καὶ νὰ συμμορφωθῆ μετὰ τις ἀπαιτήσεις τοῦ γαλλικοῦ κοινοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν παρουσιάσει εἰς τοὺς Παρισίους μιὰ παλιὰ του ὄπερα, τὸ Maometto II μετὰ ἄλλο ὄνομα (Siège de Corinthe), ὁ Ροσίνις ἀλλάζει ἔξαφνα ὕφος καὶ τεχνιστοπία καὶ γράφει τὸν Guillaume Tell (1829), σύνθεση σοβαρὴ μὲν, ἀλλὰ μετὰ ἀξιῶσεως πολὺ μεγαλύτερες ἀπ' τὴν πραγματικὴ τῆς ἀξία. Αὐτὸ ἦταν τὸ τελευταῖο του ἔργο, ἴσως τὸ πῶ τέλειο, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ ὠραιότερο. Ἐκτὸς ἀπὸ πολὺ ὀλίγες ἐξαιρέσεις, ὅλες αὐτὲς οἱ συνθέσεις ἔχουν τις ἴδιες ἀριεὶς ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια εἰσπαιτώματα: εἰλικρίνεια, πάθος, ἐξυπνάδα, φτώχεια ὅμως στὴ δούλεψη καὶ στὴν ἀπόδοση κάθε ἰδέας. Ἡ ὀρχήστρα παίρνει κάπως μεγαλεῖτερο μέρος (πάντα ὅμως στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς μελωδίας), εἶναι πῶ πολυάριθμη, ὁ ρόλος τῆς πῶ σπουδαῖο, καὶ κάπου — πολὺ σπάνια — ἔχει καὶ μερικὰς στιγμὰς ἐλευθερίας. Παντοῦ ἄλλοῦ ἐξακολουθεῖ

1). Οἱ γάλλοι τοὺς ἀνόμαζαν Castrats.

νά είναι μια καλή κι αφαιρεσιωμένη υπηρέτρια του τραγουδιού. Όσο για τη δραματική τέχνη και την αληθινή ανάδειξη της υπόθεσης του λιμπρέτου, αυτά δεν παίζουν μεγάλο ρόλο μέσα στα μελοδράματα του Ροσίνι, των οποίων τα έμμορφα μοτίβα δεν έχουν άλλο σκοπό παρά ν' αναδείχνουν την τέχνη του τραγουδιστή.

Όλοι όσοι ήρθαν κατόπι απ' τον Ροσίνι, τοίος λίγο, ποιός περισσότερο τον έμιμήθηκαν. Ο *Βιντζένζο Μπελλίνι* (1801), ο πιο σοβαρός του αντίπαλος, έπειτα από δυό έργα δοκιμής, έγραψε τις όπερες: *Il pirata*, *la Straniera*, *Zaira*, *Montecchi e Capuletti*, έργα πολύ μέτρια κ' έφήμερα, και τελευταίες τις τρεις κολλήτερές του συνθέσεις: *la Sonnambula*, *Norma* και *I Puritani*. Θέματα ελικρινή και γεμάτα από πάθος, κάποτε χωρίς τόνο και άνοστα και συχνά κάπως ακαλαίσθητα και πολύ μακρυνά. Ο ρόλος της όρχήστρας περιορίζεται σε στοιχειώδη άκομπανιμένα. Κανένας απ' τους Ιταλούς δεν είχε τόσο πλούσια μελωδική έμπνευση μά και τόσο άτεχνο και φτωχό γράφημο. Αν δεν υπήρχαν τα λόγια του λιμπρέτου, θα μπορούσε κανείς να διομάση αυτές τις όπερες «Συλλογές Μελωδιών».

Λιγότερο ελικρινής και κάπως περισσότερο τεχνίτης απ' τον *Μπελλίνι* ο *Γκαστιάνο Ντονιζέτι* (1797) είχε το δώρο μιας μεγάλης εύκολις στο γράφημο— μπορεί κανείς να φαντασθεί πόσο γλήγορα σύνθετε, αφού όλοι σχεδόν οι Ιταλοί είχαν το δώρο της γληγοράδας— και προσπάθησε με άρκετή έπιτυχία να μιμηθεί την τεχνοτροπία του Ροσίνι. Με θαυμαστή εύχρηστια άράδιαζε γλήγορα έργα: *Enrico conte di Borgogna*, *Pietro il Grande*, *Anna Bolena*, *Marino Faliero*, *Lucrezia Borgia*, *Elisir d'Amore* Υστερα απ' αυτά μια εύτυχη έμπνευση, ή *Lucia di Lamermoor*, το άραιότερο του έργο. Έπειτα πάλι σειρά: *Poliuto*, *la Fille du Régiment*, *la Favorita*, *Don Sebastian de Portugal*, *Don Pasquale*. Τα θέματα του *Ντονιζέτι* είναι πάντα πολύ μελωδικά, αλλά καταντούν κάποτε πολύ πεζά και συνηθισμένα. Γι αυτό έχουν και την μεγαλειότερη δημοτικότητα. Η όρχήστρα κάπως πιο πλούσια απ' του *Μπελλίνι* αλλά πάντα χωρίς σημασία.

Κοντά σ' αυτούς τους μεγάλους συνθέτες, κι άλλοι μικρότεροι: ο *Παταίνι* (1796), συνθέτης της *Safo*, ο *Μερκαδάντε* (1795) με πολλά έργα: *Elisa e Claudio*, *Lrode*, *il Giuramento*, *la Vestale* . . . Τέχνη στοιχειώδης και μελωδίες συνηθισμένες. Κατά τ' άλλα, όλα τα έλατιώματα των μεγάλων Ιταλών και σε μεγαλειότερο μάάλιστα βαθμό: ή ίδια σκατάλη μελωδίας, ή ίδια άρμονική φτώχεια, ή ίδια έλλειψη έπιτεργασίας.

Έως εδώ, εκτός στον Ροσίνι, δεν βλέπει κανείς καμιά προσπάθεια, καμιά πρόοδο. Η τέχνη ξέπεφτε και αροστύχαινε. Σ' αυτό το σημείο την ήρθε ο *Τζιουζέπε Βέρδη* (1813). Το πρώτο του έργο *Oberto Conte di San Bonifacio* είναι ένα απ' τα πιο άτεχνα που γράφηκαν ποτέ. Γι αυτό ή διαφορά φάνηκε στο *Ναβουχοδονόσωρ* που άρχισε να κάνει κάπως γνωστό το όνομα του νέου μουσουργού ο οποίος εργαζούνταν ακατάπαυστο. Το *Rigoletto* (1851) ή *Traviata* (1853) το *Trovatore* (1854) και το *Un*

ballo in Maschera (1859) αποτελούν καθένα από μια μεγάλη έπιτυχία του Βέρδη. Όλα αυτά τα έργα έχουν την ιδιαίτερη σφραγίδα της τέχνης του συνθέτη τους: μελωδίες κατώτερες απ' του *Μπελλίνι* και *Ντονιζέτι*, μά περισσότερο κατεργασία στο σύνολο. Η όρχήστρα άκομπανιάρει πάντα, αλλά το μέρος της γίνεται πιο ενδιαφέρον, πιο πλούσιο. Και σ' όλα αυτά μια αληθινή μανία να παρουσιάζει κάθε τόσο τραγικά ή παθητικά effects, τα όποια καταντούν στο τέλος σχεδόν άνυπόφορα.

Σ' αυτό όμως το διάστημα ο *Βάγνερ* είχε φανεί κ' οι καινοτομίες του άρχισαν να γκρεμίζουν το παλιό κ' έτοιμόροπο οικοδόμημα της όπερας. Ο *Βέρδης* χωρίς να επιδοκιμάζει— ίσω; και να καταλαβαίνει άκόμη— τις ιδέες του γερμανού άναμορφωτή, αισθάνεται την ανάγκη να πλουτίση λίγο τις φτωχές του συνθέσεις. Ο πόθος αυτός άρχίζει να φαίνεται κάπως στον *Don Carlos* (1867), περισσότερο στην *Aida* (1871) κι άρκετά στον *Otello* (1887). Έδώ παραιτείται κανείς όλοφάνερα πως ο Βέρδης δεν είναι πια ο παλιός: γιατί, αν και ή έμπνευσή του είναι πάντα ή ίδια, αλλάζει όμως ο τρόπος με τον όποιον την παρουσιάζει. Το ύφος είναι περισσότερο έπιμελημένο, και σοβαρότερο κ' ή μουσική παρακολουθεί κάπως πιστότερα την υπόθεση. Όσο για την όρχήστρα, τα όργανα χωρίς να βλάψουν την παντοδυναμία της φωνής, άποκτούν περισσότερο θάρρος και όλοένα περισσότερο. Αυτό έπιρρέπει στον συνθέτη να παρουσιάζει όλοως όλολου πρωτοφανείς για την Ιταλική σχολή συνηθειες. Και ή τελευταία λέξη της νεωτεριστικής του προσπάθειας, το *Falstaff* (1893), είναι ένα έργο τέλει, καμωμένο σύμφωνα με τις τελευταίες προόδους της τέχνης. Γίποτα δεν του λείπει, ούτε ή πρωτοτυπία της σκέψης, ούτε ή άριστοτεχνική δουλειά, ούτε ή έξοχη ένοργάνωση. Το *Φάλσταφ*, γεμάτο ζωή και νηότη, γραμμένο με δύναμη κατά το σύστημα του Βάγνερ (χωρισμένο σε πράξεις με μελωδία άδιάκοπη και λαϊτ-μουίφ) από ένα γερό όγδόντα χρονών, μάς δείνει ένα έκπληκτικό παράδειγμα έπιμονής, φιλεργίας και πρό πάντων ζηλευτής άμεροληψίας. Η άβυσσος διαφοράς που χωρίζει δυό έργα τόσο άνόμοι, όσο τον *Oberto Conte di San Bonifacio* και το *Φάλσταφ*, μάς άπυδειχνει πως ο Βέρδης εργαζούνταν άποκλειστικά για την τέχνη. Η άφειτη έγκαρδιότητα με την όποια έγκολαώνουνταν τις ιδέες των άλλων— έστω και αν δεν συμφωνούσαν μ' εκείνες που του ήταν προσφιλείς για ένα ή άλλο λόγο— μάς άποκαλύπτουν το κυριότερο χαρακτηριστικό της καλλιτεχνικής του καρδιάς: έπιμελής και άκούραστος, χωρίς να είναι δημιουργός ο ίοιος, έννοωθε όμως βαθειά τις ιδέες των άλλων, εκτιμούσε την αξία τους και καταλάβαινε την πρόοδο που θα έκαμναν στο μέλλον. Και ή άρεια αυτή να μορφώνη άδιάκοπα τον έαυτό του και να εφαρμόζει άιάνω στα έργα του τις καινοτομίες των άλλων, είναι περισσότερο έπαινετή, αν συλλογισθούμε που έζησε σε εποχή που ή Ιταλική σχολή ήταν στη μεγαλειότερη παρακμή της.

Την τεχνοτροπία του Βέρδη άκολούθησαν πολλοί: Ο *Πονιέλι* (1834) το όποιον το γνωστότερο έργο ή *Gioconda* σημειώνει άρκετή πρόοδο της

δρχήστρας κ' έχει μερικά θέματα έμμορφα κοντά σ' άλλα δλωσ διόλου συνήθισμένα. 'Ο *Μαυρέτη* (1831) με το Ruy-Blas, πεζώτατο κι απ' τα πιο φτωχά της Ιταλικής σχολής. 'Ο *Μπόιτο* (1849), φιλολόγος και ποιητής, που έγραφε πριν λιμπρέτα για τις όπερες του Βέρδη, παρουσίασε μια μέρα στο μουσικό κόσμο τον *Mefistofele*. Το έργο αυτό του οποίου η υπόθεση είναι παρμένη από το Φάουστ του Goethe αποδείχνει πως ο Μπόιτο σπούδασε σοβαρά τη μουσική. 'Αλλά η όπερα αυτή ή οποία έχει πολύ έμμορφα και τεχνικά μέρη παρουσιάζει και μερικά άλλα όπου η προσπάθεια για να φθάσει κάτι το διαβολικό ή το υπερφυσικό, έχει αφαιρέσει τη φυσικότητα και το γούστο.

Αυτοί είναι οι μεγαλύτεροι συνθέτες Ιταλικής όπερας στον 19ον αιώνα, γιατί βέβαια οι νεότεροι Mascagni, Leoncavallo και Puccini ανήκουν ώρισμένως στον είκοστό.

Τώρα, αν εξετάζοντας το έργο καθενός απ' τους μουσικούς που αναφέραμε προηγουμένως, θελήσουμε να ίδουμε αν πραγματικώς ώφέλησαν και προχώρησαν την τέχνη, ή α' ίδουμε πως το κέρδος του μουσικού δράματος απ' αυτούς ήταν ελάχιστο για να μην ποθμε τιποτένιο. Γιατί πρώτα πρώτα όλοι αυτοί, χωρίς καμιά εξαίρεση, δεν είχαν πρωτότυπη δημιουργική μεγαλοφυΐα, ή, κι αν ίσως είχαν, προτίμησαν τον φαρδύ και ίσιο δρόμο της εύκολης επιτυχίας από το άναποδο κι άναφορικό μονοπάτι της άργης μα άθάνατης δόξας. 'Εκτός από σπάνιες εξαίρεσεις δε συλλογίσθηκαν βαθιά αν ή μουσική που έγραφαν συμφωνούσε με το νόημα της ποίησης. Δε θέλησαν να καταλάβουν πως ή όπερα καθώς την έγραφαν δεν ήταν παρά ένα άρλεκινικό και παρδαλό ρούχο τραγουδιών ραμμένων μαζί χωρίς να έχουν καμια σχέση τόνα με τ' άλλο και τα όποια έβλαπταν αντί ν' άναδείκνουν την ύψωση του έργου. Γι' αυτό και το δημόσιο δεν έδινε σχεδόν καμια προσοχή στην ποίηση και ύπόφευγε για χάρη της μουσικής τα πιο άνόητα κι άκολαίσθητα λιμπρέτα. 'Όλοι τους έσμαν τρομερή κατάχρηση της εύκολίας που είχαν στο γράψιμο· αλλά την έμπαρευση τους την έγραφαν όπως τους έρχονταν, χωρίς να λάβουν τον κόπο να την δουλέψουν ούτε να την στολίσουν, γιατί τους έλειπε το άφουβό γούστο του τεχνίτη ο οποίος προτιμά να γράψει κάτι όπως το φανιάζεται παρά να το στραβώσει για να τον καταλαβαίνουν οι πολλοί. Κι μια τέτοια μουσική που ήταν γραμμένη σύμφωνα με τα γούστα του κοινού, το μεθοδεύει προσωρινά μα δεν γεννούς κανένα βαθύ αίσθημα στην ψυχή του. Αυτή είναι ή κυριώτερη αίτια για την οποία όλοι οι Ιταλοί έγιναν μονομας ξακουστοί, ενώ οι Γερμανοί όμοτέχνοί τους στο ίδιο διάστημα ήταν άγνωστοι, μολοντί είχαν γράψει έργα με πολύ μεγαλύτερη αξία. 'Η έλλειψη αυτή τέχνης και βαθύτητας στην Ιταλική όπερα έξηγει τη φυσική απέχθεια και άνυπόκριτη περιφρόνηση που είχαν οι Γερμανοί συνθέτες για τη μουσική των συγχρόνων τους Ιταλών. Το περίεργο όμως είναι πως ή μεγάλη τους φήμη που στηρίζονταν στην εκτίμηση του άμαθι πληθους, τους έκανε αυτή και μόνη, σαν να ήταν καμια κρυφή δύναμη,

να επιβάλλονται και σ' αυτούς ακόμα τους άληθινούς καλλιτέχνες. 'Ο Ferdinand Hiller, φίλος στενός του Μένδελσον κ' ένας απ' τους καλούς μουσικούς της σύγχρονης Γερμανικής σχολής, περιγράφοντας μια μουσική έσπερίδα που είχαν δώσει οι καλλιτέχνες της Φρανκφούρτης για να τιμήσουν τον ήλλουστρίσιμο Μάετρο Ροσίνη που είχε επισκεφθεί την πόλη τους, τους ειρωνεύεται λέγωντας: Il était presque comique de voir combien chacun s'efforçait de briller de son mieux devant le *grand chef de la légère école italienne*. . . Le Capelmeister Guhr exécuta une sonate de sa composition: Ferdinand Ries jona l' Etude qui lui servit à sa produire pour la première fois avantageusement, à Londres. Alloys Schmitt nous donna un Rondo; quelque autre artiste une Nocturne. Mendelssohn se tordait de rire à l'aspect de cette comédie.¹ Το γέλιο του Μένδελσον ήταν πολύ φυσικό γιατί όσο ή δική τους μουσική ήταν βαθιά, γερή και καλοδουλεμένη, τόσο οι Ιταλικές όπερες ήταν ένα πλούσιο, μα δλωσ διόλου άκατέργαστο υλικό. 'Η μελωδία κ' οι καντέντζες ήταν οι θεότητες που οι Ιταλοί προσκυνούσαν κι εθύμαζαν γι' αυτό μπορεί κανείς να πη πως δεν έγραφαν για την τέχνη παρά για τους τεχνίτες, τους θουμύσιους εκείνους τραγουδιστάδες οι οποίοι σκεπάζονταν με δόξο. Με τους Tamberlich, Lablache Rubini, Garcia, Patti και Alboni ή όπερα άπομακρύνθηκε απ' τον άληθινό της προσορισμό και έγινε ένα άληθινό σιάδιο του Bel Canto άπάνω στο όποιο γίνονταν δρόμοι άντοχής και γυμνάσματα άκροβασίας. Αυτή ή τρέλλα για τους λαρυγγισμούς έγέμισε τις όπερες με καντέντζες δυσκολώτατες και χωρίς καμια ώφέλεια, οι όποιες έβλαπταν τη θεατρική πράξη. Κάπου, κάπου μάλιστα (Λουισία, Νόρμα, κλπ.) άπάντα κανείς άληθινά κοντσέρτα για φωνή γυμνά από κάθε είδους δυσκολίες. 'Αφίνουμε κατά μέρος πόσο ύπόφευγε από τις άφύσικες αυτές φλυαρίες ή σκηνική άλήθεια, όταν έβλεπε κανείς έναν άρρωστο ή πληγωμένο έτοιμοθάνατο να τραγουδεί όλόκληρες άριες και να φθάνει φωνές που μόνο άνθρωπος που έχει πολύ καλή ύγεια μπορεί να βγάλει.

Πρέπει όμως να όμολογήσουμε προς έπαινό του πως ο Βέρδη ήταν ο μόνος που κτάλαβε το γέλιο των συνηθειών αυτών και είχε το θάρρος να τις βγάλει δλωσ διόλου απ' τα τελευταία του έργα. Τώρα με άρε γι' αυτό γιατί έκατάλαβε πως ήταν άνόητες, ή μήπως αισθάνθηκε πως ή μόδα των βοκαλλί είχε περάσει και το δημόσιο είχε πιά χορτάσει από λαρυγγισμούς; Το δεύτερο φαίνεται περισσότερο πιστευτό. Γιατί, ύστ'ρα απ' τη γενική άναστάτωση που έφερε στις θεατρικές συνήθειες ο Βάγνερ, οι παλιοί και μουχλιασμένοι τρόποι δεν μπορούσαν πιά να σταθούν. Γι' αυτό και ο Βέρδη, ο οποίος ακολουθούσε πιστά τη μουσική πρόοδο, έθεώρησε σωστό να τους διάξει σιγά σιγά απ' τα έργα του. 'Εκείνο όμως από το όποιο δεν άπο-

1). Ferdinand Hiller: Mendelssohn-Bartholdy, *Lettres et Souvenirs*.

μακρόνθηκε ποτέ ήταν η παντοεινή προσπάθεια ν' αναδείξει την τέχνη των τραγουδιστάδων. «La Musique de M^r Verdi, léel le cathedraire Labi-
niak,¹ a comme principal souci de faire briller la virtuosité du chan-
teur.» Κι αυτό είναι ακριβώς εκείνο που έβλαψε περισσότερο από κάθε άλλο
την πρόοδο του μουσικού δράματος. Το να θέληση κανείς να παραβάλει
έτσι κι από κακρά τα τους Ιταλούς συνθέτες, όπως στον 19ον αιώνα με
τους γερμανούς συγχρόνους δημοέχονους τους, θα ήταν γελοίο. Αν τα θεα-
τρικά έργα του Μπετόβεν και του Σιούμαν δεν είναι εκείνο που έπρεπε να είναι
(γιατί οι δυο αυτοί συνθέτες δεν ήσαν καιρό να καταγίνουν πολύ στο θέατρο)
ή λαμπρή όμως προσπάθεια του Βέμπερ και το αποθεωτικό αποτέλεσμα
της αναμόρφωσης του Βάγνερ εκθαύρασαν το μουσικό δράμα από όλες τις
γελοίες προλήψεις και τις παράλογες συνήθειες και το έβαλαν στο δρόμο της
αλήθειας. Οι Γερμανοί έδίδαν το κοινό και το έμορφωσαν, ενώ οι Ιταλοί
το διασκέδασαν, και το χειρότερο απ' όλα, προσπάθησαν να κανονίσουν την
έμπνευσή τους απάνω στα γούστα του για να έχουν εύκολότερες επιτυχίες.
Γι' αυτό και τα έργα τους, όσο προχωρεί η τέχνη, χάνονται ένα ένα μέσα
στο σκότος της λήθης. Ίσως μάλιστα μι'ά μέρα δικαιώσουμε τον κριτικό
Λαίο που είπε: «Σ' όλοκληροί τον 19ον αιώνα η Ιταλική σχολή όπως δεν
έκαμε παρά δυο μόνο έργα αξίως: τον Barbieri και το Falstaff.²

Α. ΤΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

1.) Albert Lavignac: La Musique et les Musiciens.

2) Feuilleton Musical du Temps: Laio, Article sur Caruso et l'opera italien, 1910.

MIE PRIGIONI

Είναι μι'ά κόψη στην καρδιά μου που δεν την ξέρεις ακόμα γιατί σε κανέ-
να δεν την άνοιξα ως τώρα, ούτε καν σεένα που σε γνωρίζω τόσα χρόνια
από πρόβο μή με γελάσουν, μή με γελάσης και σύ ό ίδιος, και τί να σε πω, θα
μου στοιχίσει πολύ, ίσια μ' ένα θάνατο.

Ξέρεις: Είναι πράγματα που δεν πρέπει να πέσουν στο διαβήτη της
λογικής γιατί χάνουν τότε κάποια ζωγραφιστή μαγεία που τα σκιπάζει σαν
ένα πέπλο μυστικό και τα κάνει να φωντάζουν σε σύνολα, σώνωντας όλες
τις μάταιες λεπτομέρειες. Είναι ήχοι, μορφές, κινήσεις που πέρασαν και
χάθηκαν γρήγορα αφήνωτας μονάχα στο μέτι, στ' ατί, στο νοῦ που τα στο-
χάστηκαν την ανεξήγητη άρμονία της φόρμας τους και τίποτα άλλο. Αν γυρέ-
ψης να τα κάμης πειό άγγιχτά, πειό στεριά, χάνονται ολότελα ή μεταβάλ-
λονται σε κάτι κοινό ή σε κάτι άνόητο. Προσάθησε, αν θέλεις, να πης με τα
πειό διαλεγμένα και τα πειό τεχνικά λόγια ένα όνειρο που σου έσειτε βαθιά
την ψυχή. Δέ θα σε κατελάβουνε και θα φτάσης ν' άμφιβάλης κ' έσύ ό ίδιος
μ' όλη τη συγκίνηση που ακολουθείς να δοκιμάσης, θυμούμενος αν αξίζει να
ξοδέψης τόση προσπάθεια και τόση τέχνη για να παραστήσης κάτι ολότελα
ασημαντο κι άσυνάρτητο.

Κι' άλλοίμονο! αυτά τα άμωρα και τ' άπιαστα, τ' άσύνδετα και τ' ά-
κτανόμαστα, αυτές οι μυστηριακές εμφάνισης που χάνονται και πέρτουν σκό-
νη και καπνός μόλις πασίσης να τις άναλύσης, αυτοί οι πολύτροποι κι' άπρό-
σμηνοι συνδυασμοί που θαρρείς είναι της τύχης, αυτά είναι ή άπιαστη κι'
άκριβή έμπορική που τόσος και τότοι ζητούν άπελπισμένα και μάταια το
συχρότερο, ν' αποτυπώσουν σε κάτι υλικό κ' αιώσιο.

Κάθε βράδυ, είναι χρόνια τώρα, σε μι'αν έποχή, που καταδικασμένος απ'
τη στραβή δικαιοσύνη των νόμων να πεθάνω, κρυβόμουνα απ' τα μάτια των
άνθρώπων, την ώρα που κλειόμουνα στην κάμαρά μου για να γράψω ή να
μελετήσω, όπως ήταν καλοκαίρι κ' είχα το παράθυρό μου άνοιχτό, άκουα
μι'ά γυναίκα φωνή που τραγουδούσε. Να σου δώτω μι'αν ιδέα αυτής της
φωνής, ποιό ήτανε το χρώμέ της, ό τόνος της, ό χαρακτήρας της: δεν μπορώ
να δρώ λέξεις που να σε κάμουν να αισθωνής, όσο λίγο κι' αν είναι, ό,τι
ένιωθα και ό,τι νοιώθω ακόμα, ύστερα από τόσον καιρό, σαν με ξανάρχεται
στο νοῦ ή φωνή εκείνη. Τοῦτο μονάχα μπορώ να σου πω, πώς ήτανε καθα-
ρα και τρικυμιστή σε φωνούλα παιδιού με κάτι άλλο μέσα της, ίσια ίσια
έκείνο που μου την έκαμε τόσο ξεχωριστή και που θα μπορούσε κανένας να
πης πώς ήταν ή ιδιαιτέρη φυσιογνωμία της. Αυτό το κάτι μου είναι άδύνατο
να στο όρίσω, μάταια θα το πάσχισα. Αυτό ήταν το μυστικό της έμπορικής

της. Κάτι άέρινο κι' άπιαστο, παθητικό και χαρούμενο, γλυκό και πικρό μαζί, που δέν έχει όνομα σε γλώσσα ανθρώπινη. Στην άρχή, μου έκαμε μια ευχάριστη έντύπωση, τόσο μονάχα, κ' ήταν πολύ φυσικό. Στην έρημιά μου, πράγματα πολύ πειό άσήμαντα έπαιρναν τόπο στην καθημερινή μου ζωή, και τέτοιο που μου κανε κόπο σε μου λείπανε ξαφνικά: ένα χορταράκι φυτρωμένο προστά στο παράθυρό μου στη σκοτισμένη χαλαμάδα μιας σανίδας που την είχαν ξερτύσει οι βροχές και τα λιοπύρια, με άράχνη στο ταβάνι της κάμαρας μου, ή σκια ενός κλαδιού που έριχνεν ο ήλιος άπάνω στο τραπέζι μου τ' άπομειήμερα και που μου φαινονταν ν' αλλάζει σημαντικά από μέρα σε μέρα, ο χτύπος του ρολογιού μου με το βραχνό κι' άταχτο παραμίλημα του γρασμένου του ελατήριου, ως κ' ένα σαράκι που άρχιζε κάπου σε μια γωνιά τ' ακούραστό του πριόνισμα κάθε όράδου, την ίδιαν ώρα, μεσ' τή σιωπή, και που σταματούσε μόλις έτριζεν ή καρέγλα μου όλα αυτά τραδούσαν την προσοχή μου, μου παίρναν μια σκέψη, ζούσαν μαζί μου, ίσως με τις ίδιες άγωνίες και τις ίδιες τροχάρες που τάράζαν και τή δική μου ζωή.

Ίσως τή φωνή που σου λέγω να την είχα ακούσει και πριν όταν ήμουν λεύτερος, με χωρίς άλλο δε θα την είχα προσέξει. Τώρα, μου φαινονταν σε μια γλυκειά πνοή χαιδευτική, που έρχονταν περνώντας να δροσίση τή φρυγμένη μου ύπαρξη, που τέλευε κάθε μέρα και λιγάκι, θαμένη μέσα στους τέσσερις τοίχους της φυλακής μου. Θα σου φωνή παράξενο αν σου πω πως δε μου μαινε τίποτα στη μνήμη απ' εκείνα που έψαλλε, ούτε σκοπός, ούτε λόγια, και θα ήταν εύκολο να τα κρατήσω, γιατί ή φωνή ανέβαινε απ' ένα απ' τα χαμηλά πατώματα του πελώριου και άχαρου σπιτιού, όπου έκυρβα τή δυστυχία μου. Η αίτία είναι που ό,τι με σταματούσε και με τραβούσε μαζί δέν ήταν το τραγούδι, ήταν ή φωνή, αυτή μονάχα ζή ακόμα στην ψυχή μου κι' αναγαλλιάζω στο νοητό της τρικύμισμα που πάλλει ως τώρα μέσα μου, αν ένας αιώνας αντίλαλος και που μ' ακολουθεί παντοτεινά και παντού. Όταν καθόμουν να γράψω, ή φωνή ανέβαινε σε κύματα πλατιά κι' όρμολικά και σμίγωντας με τις λεπτές πνοές των πολύτιμων μύρων που είχα πάρει τή συνήθεια να καίω κάθε τόσο στην κάμαρά μου, σε μια παράξενη πλαστική συμφωνία φτέρωνε το νού μου, μ' έβοηθούσε σημαντικά στους συνδυασμούς της σκέψης μου, έκρουε μέσα μου χορδές ανέγνωρες ακόμα, γένονταν άληθινή βρύση στοχασμών καινούργιων, λογισμών που ή παράδοξη πρωτοτυπία τους μ' έκαμε να νοιώθω συθέμελα την ανατριχίλλα κάποιου άγνωστου, εστάλαζε το ρυθμό της στη φράση μου, μ' έδινε παλμούς εύτυχίας, άνοιγεν εμπρός μου τους ζωφόρους κρουνούς της αγάπης. Και μέσα στη δυστυχία μου, στην τρομάρα και στους κινδύνους που μ' έζωναν όλουθε, μερούωντάς μου την ψυχή, μ' έκαμε να ξεχνώ την κακία των ανθρώπων που με καταδίκασαν και ν' άνοίγω τα χέρια μου για ένα άπειρο άγκάλισμα.

Οι μέρες έκυλούσαν θαυρές και άτονες. Να ήξερες πως άργοσταλάζουν οι ώρες της σκλαυιάς και της άπελπισίας. Πόσο πικρό είναι να νοιώθης πειό εύτυ-

χισμένο απ' έσένα και το έντομο ακόμα που μπορεί να πετξ στον ήλιο και να χαίρεται, τί πόθους σου ξυπνά το άνθόκλαδο που βλέπεις με παράπονο να το νανουρίζη τ' άπαλό άγέρι της άνοιξης, κάτω απ' τον άπειρο γαλάζιον ουρανό, όταν ξέρεις πως αύριο θα πρέπη ίσως ν' άποθάνης.

Η φωνή που τραγουδούσε κάθε βράδυ είχε γίνει με τον καιρό κάτι τόσο σημαντικό στη μονόχρωτη ζωή μου, που καρτερούσα άνυπόμονα την ώρα να την ακούσω. Μου φαινονταν ότι αυτή μονάχη έγέμιζε την ύπαρξή μου και ήσαν στιγμές, πιστεύε με, που βλέποντας με μάτι άδιάφορο τή συμφορά μου είπα πως ήμουν εύτυχισμένος κ' εύχήθηκα να μείνω λησμονημένος στη φυλακή μου, όσο ή φωνή αυτή θα ξακολουθούσε να νανουρίζη τή λύπη μου. Αίσθανόμουν πως τίποτα απ' ό,τι είχα χάσει δε θα στεκόταν ίκανό να με κάμη να τή λησμονήσω δίνωντάς με δυσκτώτερες και θαυότερες άπόλαυτες. Κι' αυτή ή ιδέα της λευτερίας έχλώμιαζεν, έχλώμιαζεν όλοένα, άρχισα να πιττεύω πως δέν ήταν κάτι που άξιζε να το αλλάξω μ' εκείνηνα. Ούτε ή αγάπη δε δίνει ζωηρότερους και γλυκύτερους καθμούς. Η σκέψη πως μπορούσε μια μέρα να τή χάσω απ' τή ζωή μου, μου έρχονταν αν ένα άνυπόφορο συναίσθημα ψύχρας και θανάτου που μ' επάγωνε, κι' όταν καμμιά φορά τύχαινε να μην την ακούσω, έπενουσα τή νύχτα όλόκληρη άγρυπνος, μελετώντας τις αίτίες της σιωπής της με την τρομάρα κάποιας καταστροφής που δέν ήξερα.

Κι' όμως έφτασε μέρα που ή φωνή δε μ' έδωκε πειά την τελειότη εκείνη της εύτυχίας που μ' έκαμε να δοκιμάζω ως τότε. Πολλές μέρες πριν ακόμα, είχα αισθανθεί κάποια άνησυχία μέσα μου που δέν ένοιωθα πριν, κάτι άόριστο που μ' έσφιγγε την ψυχή και μ' έκαμε να πετώ την πέννα μου στείρα και άνώφελη σε μιάν άκρη του τραπεζιού, και να περπατώ ώρες μέσ' την κάμαρά μου ζητώντας γαλήνη. Κάτι άδειο μέσ' την καρδιά μου που μεγάλωνε, μεγάλωνε, κούφαινε, άνοιγεν όλοένα και μου πονούσε. Από μέρα σε μέρα το πληχτικό αυτό συναίσθημα περισσεύωντας μ' έκυρίευε και μ' έκαμε τή ζωή άβάσταχτη. Η σκέψη να πεθάνω μου ήρτε για πρώτη φορά στο νού με το χαμόγελο μιας έλπίδας που μου ύπόσχονταν την άνάπαυση. Και κλείωντας τα μάτια, χωρίς ακόμα να μελετώ τον τρόπο και τα μέσα, όνειρευόμουν σε μια μεγάλη σιωπή, όπου όλα όσα μ' έκαμν να πονώ θα χώνευεν το ένα πίσω απ' τ' άλλο, σε ένα κυρίαρχο μούδιασμα, σε να μην είχαν ύπάρξει ποτέ. Κατέβαινα βαθύτερα σε αυτή τή σκέψη, την ζέταζα, τή μελετούσα, την έμετρούσα στο τέλος, κι' αυτή δέν έφτανε να μ' ήσυχάση, κάποιος πόθος άξεδιάλυτος ακόμα σκιρτούσε μέσα μου και μ' έδινε με τή ζωή. Και τότε, περατώντας τή γωνιά μου, άνοιγα άπελπισμένα τα χέρια μου προς το φως, ένοιωθα ξαφνικά να φουσκώνη μια δύναμη μέσα μου, μια δύναμη πλάστρα που ζητούσε νάγκυκλιάση το άπειρο, κ' ήταν σε μια μέθη παντοδυναμίας που μου νάρκωνε κάθε λογική και μ' έκαμε να πιστεύω πως μπορούσα πράγματα άδύνατα, ώρακια, άφάνταστα ακόμα, όπου οι άτραπές των ήλιων, οι πλατύστομες πνοές των πελάγων και των ανέμων, τα φωτοσταλάγματα των άστρων, οι φυγές των τραγουδιών και των άνθων, λιγώματα βελούδινα ματιών, χειλιών

μαργαριταρένια λουλουδίσματα, ό,τι μεγαλόφωνο κ' ήρωικό, ό,τι ούράνιο, ό,τι παθητικό, ό,τι λεπτόφραγτο, ό,τι μελωδικό, ένώνουνταν σέ μιá πλανεύτρα συμφωνία όνειρου. Κι' άπ' τήν ψυχή μου άνέβαινε ένας ύμνος άγάπης. Ύμνος μάταιος. Για ποιόνα τό ξεχειλισμα αυτό, άφου ή ζωή μου θά κυλούσε στό έξής στείρα και μονότονη, χωρίς έλπίδα καμμιά; Κι' όλο άπλωνε τά χέρια σέ κάτι άπέραντο και φωτεινό πού μου ξέφευγεν όλοένα και πού δέν μπορούσα ακόμα νά ξεχωρίσω. Είναι φυσική ή χειρονομία αυτή στους άπελπισμένους.

Ύστερα, όταν οι κρίσεις αυτές έπερνούσαν, έπερτα σ' ένα βόθος βαρύ και θανατηφόρο, όμοιο μέ τό παράλυμα εκείνο των νεύρων και της ζωής πού ακολουθεί τις μεγάλες και πολύμερες θέρμες. Έμεινα ώρες ακίνητος σέ μιάν άκρη της φυλακής μου, χωρίς τίποτε άλλο στό μυαλό παρά μιάν άπέραντη αηδία για κάθε τι και για όσα ακόμα έκαμαν τήν καρδιά μου νά χτυπά. Ακολουθούσα άτονα κι' άφηρημένα τριγύρω τις κινήσεις της ζωής μέ μάτι άπελπισμένο κι' άδιάφορο.

Και μιá βραδυά προχώρησα πρós τό παράθυρό μου μέ μιá τρελλή άπόφαση, άν μπορή κανένας νά ένομάση άπόφαση κάτι όλότελα άόριστο κι' άσχημάτιστο πού κλωθογυρνούσε στό μυαλό μου κι' αναδεύονταν εκεί άπό μέρες. Ό ήλιος είχε βυθίσει άπό ώρα. Η βραδυά ήταν ήσυχη και ξάπτερη, μιá άσύγκριτη γλυκάδα χύνονταν παντού, στό πέλαγο, στό βουνά, στό δέντρο, στό λουλουδία. Μιá άπαλή πνοή πού έσμιγε, θαρρείς, τους βαθύς πόθους της ήλασσας μέ τους άλαλους καύμους των άνθων, μου χάϊζε το μέτωπο. Ένα άηδόνι τραγουδούσε κρυμένο μέσα στό φύλλο. Κ' έννοιωσα τήν ίδια φόνισσα λαχτάρα νά περισσεύη, νά γιγαντεύη μέσα μου, νά κυριεύη όλόκληρό μου τό είναι, νά μου ναρκώνη τό μυαλό. Κάποια άνατριχιλλά, σάν εκείνηνα πού συνεπαίρνει τό κορμί, όταν κανείς κρεμιέται στό κενό, έτρεχε κυματιστή άπό τά πόδια μου ως τήν κορφή μου, στοχαζόμουν καθάρις τό γοργό της κυματισμό πού μου παραλούσε λίγο λίγο κάθε αίσθηση άλλην. Κάτι μέ τραβούσε άψηλά, πειú άψηλά, εκεί άπάνου πού άνοιγόκλειαν τ' άχτινοστάλαχτα βλέφαρά τους τ' άστρα. Ήταν τ' όνειρο πού έβλεπα τόσο συχνά, πώς πετούσα, τ' όνειρο της παντοδυναμίας, της λευτεριάς, της μεγάλης και άπειρης άγάπης, πού δέν έχει τίποτε τού κόσμου, και πού είναι τό πύρινο βάπτισμα των ψυχών στό φώς και στην άθανασία. Δέ θυρώμουν τίποτε άπ' τήν κατάσταση μου" ή πραγματικότητα ήταν κάτι άλαργνό κι' άδιάφορο, ένα μικρό μαύρο σημάδι πού θά τό χανα όλότελα σέ λίγο. Πειú άψηλά. Τώρα μιá δύσμη άδάμαστη μέ φτέρωνε. Άπ' τή γη, εκεί κάτω, άνέβαινε σέ πνοές άριές και χλιπές τό λιβάκι των λουλουδιών, τό τραγουδι του άηδονιοú. Τ' όνειρο άπλωνε, άπλωνε σχηματίζονταν τρεμάμενο και θαμπό ακόμα, κ' εκεί, στίς μυστηριακές του καταχνιές, πλέανε κομμάτια άξεδιάλυτα κάποιας ένθύμησης πού όλοένα μου κυρίευε τή μνήμη. Πειú άψηλά. Νά φύγω μέ τέτοια βραδυά! τά μάκρη μέ καλούσαν και μου φαίνονταν τώρα πολύ φυσικό νά πετάξω. Άπλωσα τά χέρια σά φτερά, τό κορμί έγλυστρουσε σιγά σιγά έξω άπ' τό παράθυρο. Σέ λίγο θά ήμουν λεύτερος θά μέ νανούριζαν στίς άναρχές τους πλάτες οι δυνατό άνεμοί

Ξαφνικά ή φωνή άντήχησεν άπό κάτω κρυσταλλένια, τρικυμιστή, κ' ήτανε σάν τό φωτόγελο άνέμισμα μιας έλπίδας. Μιá άνατριχιλλά μ' έσεισεν όλόκορμο και μου φάνηκε πώς ξύπνησα σέ μιάν άλλην ζωή πραγματική πού τήν περίμενα και τήν ποθούσα χωρίς νά τό καταλαβαίνω. Τ' όνειρο σβύστηκε και τότε μονάχα λόγιασα τί μώμελλε νά κάμω. Τρέμωντας σύρθηκα μέσα κι' ακούμπησα μπροστά στό παράθυρο. Τώρα μιá θλίψη στοχαστική και γλυκειά μου ναρκώνε τά ταραγμένα νεύρα. Ό νοός μου ξανάπαιρνε τόν ταχτικό του δρόμο. Αίσθανόμουν κάθε ήχο της φωνής νά μπαίνει τώρα βαθύ μέσ' τήν ψυχή μου και νά ξυπνά εκεί τήν άγάπη και τή χαρά της ζωής. Οι σκέψες μου γίνονταν άπό στιγμή σέ στιγμή πιú καθάρις, πιú ώρισμένες. Μου ξανάρτε στό μνημονικό, σάν ένα βαρύ σύννεφο, ή κατάσταση μου, όλοι οι κίνδυνοι πού μέ παραμονεύον όλόγυρα. Και για πρώτη ίσως φορά άπό τότε πού φεύγοντας τή δικαιοσύνη των άνθρώπων είχα κρύψει τήν υπαρξή μου άνάμεσα στους τέσπερις τοίχους της φυλακής μου, μου ήρτε τόσο βαθύ τό παράπονο της κακής μου τύχης. Ήθελα νά ζήσω τώρα στόν άέρα, στό φώς, όπως τόσοι άλλοι, πού δέν αξίζαν καλλίτερα άπό μένα και πού τους έδλεπα συχνά άπ' τό παράθυρό μου τή μέρα, κρυμένος πίσω άπ' τις σκοτεινές κουρτίνες νά κουνιόυνται έλεύθερα στόν ήλιο, νά χουν όλα τά δικαιώματα της ζωής, όταν έμένα οι άνθρωποι ζητούσαν τό θάνατό μου. Ένοιωθα τώρα ν' άνοιγή έντός μου τό ήλιοκαλλο λουλούδι της άγάπης και λογιάζοντας τί μπορούσε νά μου φέρη ή αύριο, κάτι επαναστατούσε στην ψυχή μου και χτυπιόυνταν κ' έκραζε και ζητούσεν έλεος δρόμο, λευτεριά. Ήξερα πια γιατί τό τραγουδι μου είχε δώσει τέτοιους παλμούς. Άγαπούσα εκείνηνα πού τό τραγουδούσε, τήν άγαπούσα δίχως νά τήν ξέρω κ' ίσως τό μυστήριο πού τήν έκρυβεν άπ' τά μάτια μου κ' ή άπελπισία πού δέ θά τήν άντίκρυζα ποτέ έδινε στό αίσθημά μου περισσότερο καύμό. Η φαντασία μου τήν έπλάσε αϊθερένια και, δέν ζέρω γιατί, ή φωνή της μου τήν έδειχνεν επίμονα ξανθή, λιγερή, μέ μάτια γαλάζια, όνειρευτά σάν μάτια παιδιού.

Μιá βραδυά σκύδωντας άπ' τό παράθυρό μου, άντίκρυ, άπάνω στόν τοίχο πού τριγυρνούσε τό σπίτι σκεπασμένος άπό ένα γέρο κι' όλόστρωτο κισσό, στό φώς πού έριχνε κάποιο χαμηλό παράθυρο, είδα ν' αναδεύεται μιá σκιά. Έσκυφα κι' άλλο, κα' πιότερο άπό κάθε άλλο σημάδι, ό δυνατός χτύπος της καρδιάς μου μου είπε πώς ήταν εκείνη πού τραγουδούσε. Πραγματικά ή λάμψη γλυστρουσεν άπ' τό παράθυρο εκείνο άπ' όπου, καθώς είχε λογαριάσει ως τότε τ' αυτό μου και τό μάτι, άνέσκιεν ή φωνή. Ό ίσκιος έδειχνε μιá γυναίκα φηλόσωμη και λιγερή μέ τά μαλλιά ριχμένα κάτω σέ δυé πλεξούδες. Τό κορμί ήταν λυγισμένο πίσω μέ μιá χάρη άσύγκριτη και τά χέρια άνεμίζαν ρυθμικά κάτι πού δέν μπορούσα νά ξεδιαλύνω. Σέ μιá στιγμή, ξεχώρισα κ' έναν άλλο ίσκιος νά τή σιμόνη. Ήταν καθάρις ίσκιος παιδιού κ' ή γυναίκα παρττώντας τό παιχινίδι της, έσκυψε, πήρε τό παιδί, τό σήκωσε ψηλά κ' οι δυó ίσκιος έσμιξαν κατόπι σ' ένα τρελλό άγκάλιασμα όπου χώνεψαν δυó κρυστάλλινα σурτά γέλια.

Ένα παράπονο πλημύρησε την καρδιά μου κ' αίσθάνθηκα βαθιά την ανάγκη να φωνάξω, να μιλήσω του ίσκιου εκείνου, να του πω πως ήμουν έρημος και καταδικασμένος, πως διψούσα να μ' αγαπή κάποιος και να με συλλογιέται, πως είχα μέσα στην ψυχή μου κάτι μεγάλο κι' άπειρο, ξένο σ' όλες τις ανθρώπινες αδυναμίες, άσπιλο και παρθένο, σαν το άχτινοδόλημα των άστρων, κάτι σαν άρμονία χιλιόφωνη κόσμων άλλων.

Οι ίσκιои σβύστηκαν, κ' έμεινα μονάχος όπως πάντα, κι' άλλη φορά ή τύχη δέ μ' εβρήθησε. Η φωνή μονάχα εξακολουθούσε κάθε βράδυ να τραγουδή την ίδιαν ώρα. Οι μέρες μου περνούσαν στενάχωρες και σκοτεινές. Τις νύχτες, έσθυνα νωρίς τη λάμπα μου κ' έπλαθα χίλια σχέδια που τό σκοτάδι μου παράστανε σά δυνατά. Τό φως της αλύγης τά σκορπούσαν όλα δείχνωντάς μου την τρέλλα τους. Τό παράξενό μου, αίσθημα αύξάνωντας όσο κυλούσαν ό καιρός, με είχε κυριέψει σέ σάθμύ που να μην σκέπτομαι πιά τίποτα άλλο. Η σκόνη σκέπαζε κάθε μέρα πιότερο τά χαρτιά που σέρνονταν άπάνω στό τραπέζι μου, δέν είχα πιά διάθεση, ούτε θάρρος να ξαναπιάσω τόσες δουλιές άρχισμένες εκεί με τόση αγάπη και τόση ύπομονή. Όλες μου οι φιλοδοξίες και τά παλιά ιδανικά μου φέρναν τώρα ένα άπελπισμένο γέλιο στό στόμα. Τάβρισκα μικρά κι' αδύνατα. Α! τίποτα δέ θα μπορούσε πιά ν' άποκριθί σ' ό,τι σκιρτούσε και χτυπιόταν μέσα μου. Μιά μέρα έσκισα με πείσμα κάτι που είχα γράψει θρίσκοντάς το γελοίο. Κατόπι, συστηματικά άρχισα να καταστρίφω λίγο λίγο έργασίες που μου είχαν στοιχίσει χρόνια λαχτάρες και κόπους. Κ' ή μέθη αύτή της καταστροφής ξεθύμανε μονάχα σαν είδα να μη μείνη τίποτα άπ' τους καμάτους και τις έλπίδες μιας όλόκληρης νιότης. Και τότε πιά έφτασα σέ μια κατάσταση που δέν έχει όνομα κανένα. Ό,τι με βαστούσε πριν και μ' έκκαμε να βλέπω με μάτι θαρρετό τη ζωή, μ' όσα κι αν μ' έπότισε φαρμάκια, σκοποί μεγάλοι κ' ευγενικοί άγναντεμένοι από αλάργα με τη θεσιότη μιας έπιτυχίας, πεποίθηση σέ κάποια δύναμη πλάστρα, που ξεχώριζε με άπ' τους άλλους και που στοχαζόμουν να πάλλη έντός μου άνυπότακτη και μακροταξειδεύτρα, ή περηφάνεια που μ' έδινε ή συνείδηση αύτή της ύπεροχής μου που διαφρεντούωντάς με από κάθε μικρόψυχη αδυναμία μ' ανθεάρρευε να πομένω άντρίκια τά χτυπήματα των μικρών και των γελοίων, όλ' αύτά με παράτησαν ύποχωρώντας σ' ένα άνεξήγητο αίσθημα φόβου κι' άθελησις. Μου φαίνονταν πως είχαν σταθεί όλα, πλάνες μονάχα νου αδύνατου και φιλοδόξου που φύτεψαν εκεί ή κατάχρηση των διδλίων, έλπίδες τρελλές που φόσηξε σέ μια ψυχή Δονκιχώτη κάποια περιπαίχτρα τύχη και πως για πρώτη φορά έβλεπα τώρα κατάματα την άδεια και στεγνήν αλήθεια. Ένα χάος άνοιχτηγεν στην ύπόστασή μου : ό,τι την είχε πλάσει δίνοντάς της μια μορφή ξεχωριστή ως τότε έγκρέμισε με μιας, αφήνωντας κάτι άμορφο, άχρωμάτιστο, θουδό, έλεσινό, ένα κουρέλι, κάποιο άχνάρι που έπρεπε στό έξής να κρύψη τό εγώ μου και που δέν ήταν τίποτα. Μου φαίνονταν ώρες που θα χάσω τά λογικά. Ξαφνικά, μέσα σ' αύτή την έρημιά

ξεπετιούνταν μια άέρινη γυναίκαια μορφή, ή μορφή του τραγουδιού, ένα πλάσμα άσπιλο κι' άχτινωτό, καμωμένο με την ψυχή ενός ήχου, και τότε κάτι μ' έκιντούσε βαθιά, κ' έννοιωθα τον πόνο ξεφτώντας μου τά νεύρα να με κείη ως τις ρίζες των μαλλιών μου. Μ' έπονούσε τώρα ό,τι μ' έδρόσιζε και μ' άνακούριζε πριν. Τι είχα δικό που πειά που να μου δίνη δικαίωμα σέ μια τέτοιαν αγάπη; Η ζωή μου ήταν κάτι σβυσμένο άπ' τά κατάστιχα των ανθρώπων, κάτι κλειμένο από τ' ασύδοτο χτήμα της κοινωνίας, ή ύπαρξή μου κοντά στους ζωντανούς, ή φαντασία μιας τρελλής τύχης που μπορούσε ν' αλλάξει και θ' άλλαζε δίχως άλλο αύριο. Η θέση μου δέν ήταν έδω, ήταν εκεί κάτω, στην άπάτητη και καταραμένη γωνιά του νεκροταφείου, όπου στοιχειώσαν τόσοι και τόσοι άκληροι που καμμά φορά κ' ή ένθύμησή τους μονάχα φέρνει σύγκρυ. Ύέμμα ήταν κ' ή περιγελάστρα έλπίδα που μ' έκκαμε να πιστεύω πως κρύδωντας κάποια ούράνια σπίθα στην ψυχή, τό πεπρωμένο μου στέκουνταν άψηλότερα άπ' τις άπόρατες και τις κρίσεις των ανθρώπων. Η ζωή μου ήταν στό έξής άνώφελη. Και πάλι έγυρνούσα φυσικά στην ιδέα του θανάτου, αύτή τη φορά θετικώτερη και πειό άπελπισμένη. Έφτασα να βρίσκω δικαιο τ' άνάθεμα που βάρκινε την ύπαρξή μου κι' άρχισα να σκέπτομαι, να παρκαθώ σ' άρκάγια των νόμων, λύνοντας ξαφνικά τό μυστήριο που μ' έκρυθεν ως τότε. Κάποια ανάγκη καταστροφής και μαρτυρίου μ' έφερνε να έπιθυμώ πειό σκληρό και πειό τραγικό τό τέλος μου. Η ιδέα να σκοτοθώ μονάχος δέ μ' ίκανοποιούσε πειά. Ήθελα τον άλλο θάνατο της φρίκης και της κατασχίνης και έδοκίμαζα μια πικρή ήδονή, λογιάζοντας σ' όλες της τις άπαίσιες λεπτομέρειες την πένθημη έτοιμασία της έκτέλεσης, από τον άλαφιασμένον ύπνο της τελευταίας νυχτιάς, ως τό άδρύ σφίξιμο της θηλειάς στό λαιμό, τά στερνά σπράγματα της ζωής και κατόπι από λίγες στιγμές, εκεί στον άέρα, τό άσκοπο στρεφογύρισμα του κορμιού που τό κυβερνάει, άχρηστο πειά άνακάτωμα ύλης, τό ήλίθιο κλώσιμο και τό ξεκλωσμα ενός τεντωμένου σκοινιού.

Και μ' όλα ταύτα, βαθιά βαθιά, κάτω άπ' τις βαριές καταχνιές της σκοτεινισμένης μου συνείδησης, κάτι ζωντανό ακόμα σπαρτάριζε κι' άδημονούσε, κάποια φωνή που όσο κι' αν ήταν πνιγμένη καταδικάζε τις σκέψες μου, και τόνωνε.

Μιά νυχτιά πήρα τη φοβερή άπόφαση. Τό φως της μέρας μ' έδειλιαζε κολακείωντας τις μικροδυναμίες της ζωής και σταματώντας τον νου μου σέ σκέψες όλότελα ξένες στον άπελπισμένο σκοπό. Τό σκοτάδι μ' έδινε τόλμη. Θυμούμαι που δέ ζήτησα ούτε να ντυθώ. Νόστιμη πολυτέλεια, σκέπτηκα, για κάποιον που πηγάσει να πεθάνη. Με μια θανάσιμη άγωνία στην ψυχή (ή καρδιά μου χτυπούσε δυνατά ως που να σπάση), έκκαμα τό γύρο της φυλακής μου. Γιατί; Ήταν πρόφαση για ν' άργοπορήσω λιγάκι ακόμα την τρομερή στιγμή; ήταν γιατί αίσθανόμουν πως κάτι παρκαθούτα άπ' τη ζωή μου στις έρημες εκείνες γωνιές των τοίχων και μου έκκαμε κόπο να φύγω πριν τις ξαναδω και τις ψηλαρήσω με τά χέρια; Ήταν ή Πρώτικη που φυλάγωντας κάποιο

γραμμμένο αλαργινό, άκόμα, έβραζαν έμπόδια στην καταστροφή που σίμωνε; Δέν ξέρω. Κάποιο ένστικτο μ' έσπρωξε στο παράθυρο. Έσκυψα κ' είδα κάτω. Ήσυχία και σκοτάδι! Μιά αίτια περισσότερη, είπα. Έπρεπε νά φύγω. Άποφασιστικά περπάτησα πρós την πόρτα, έγύρισα τό πόμολο και άνοιξα. Τό σκοτάδι της σάλας μου φάνηκε σάν τό μοιραίο στόμα της σκιάς που θά με χώνευε σέ λίγο. Βγήκα και ήμουν έτοιμος νά ξανακλείσω την πόρτα. Άπ' τό άνοιγμα που λίγο λίγο στένευε, τό τελευταίο πράγμα που αντίκρισα ήταν ή λάμπα που είχα αφήσει άπάνω στό τραπέζι μου άδειο και σκονισμένο τώρα από καιρό.

Τι φυσιογνωμία ξεχωριστή που έχουν καμμιά φορά τ' άψυχα και τι πρόσωπο πιάζουν συχνά στην κομωδία της ζωής! Τι είναι τό φώς μιας λάμπας, τό παιό συνηθισμένο ίσως άπ' όλα εκείνα τ' αντικείμενα που άναγκαστικά μάς παίρνουν κάθε μέρα λίγα λεπτά από την ύπαρξή μας, γικτι κκάντησαν νά γένουν όροι της. Καί όμως, ήταν ή ιδιαίτερη κατάσταση του νού μου τή στιγμή εκείνη, ήταν τό τρομαγμένο συμμάζεμα της νιότης, που άνατριχιάζει στό άγγελμα του θανάτου. Τό φώς εκείνο πήρε ξαφνικά μιάν αλλόκοτη ζωή ή μικρή χλωμή φλόγα, μαγική γλώσσα κάποιες σειρήνας, με τραγουδούσε τώρα όλες τις γλώσσες της ζωής, τόν ήλιο, τά λουλούδια, την αγάπη, τή δόξα. Έκλεισα τό πρόσωπό μου με τό χέρι θέλωντας νά γλυτώσω από τόν τελευταίο τουτό πειρασμό. Πίσω μου ή νύχτα με τραβούσε με τ' άδειο και σκοτεινά της χέρια. Μά τό φώς περνώντας τά δάχτυλά μου, σά νά ήταν διάφανα, κυλούσε θαρρείς στην ψυχή μου, μ' έτραγουδούσε πάντα τις πλάνες του ύπόσχεσης. "Ω! δέ θά τις πιάσει παιά ή καρδιά μου ήταν έρημη σά μήνυμα τίποτα δέ θά την έκαμε στό έξής νά σκιρτήση. Καί τό άνοιγμα της πόρτας στένευε, στένευε, τό φώς δέν ήταν παιά παρά μιá στενή γραμμή που πήγαινε νά σβύση άπελπισμένη.

Ξαφνικά, όνειρευτά, σά νά μιλούσε κάποια παληά ένθύμηση, ή φωνή τρικόμισε τόν άέρα με τά πλατιά της άρμονικά νόματα. Τά χέρια μου πέσαν παραλυμένα και μου φάνηκε πώς ξύπνησα από κάποιονα φθερό βραχνά που μ' είχα τυραννίσει ώρες πολλές. Με τό κεφάλι σκυφτό, σά σ λάδος που γέρνει σέ κάποια γλυκειά διάτα, ξαναμπήκα στην κάμαρά μου, έπεσα στό έρημό μου κρεβάτι κ' έκλαψα. Άγαπούσα άκόμα.

Κ' έζησα δυό μήνες άκόμα με την αγάπη εκείνη. Στην άνοιξιάνική της πνοή ξανάηθε μέσα μου ό,τι θάρρεια μαραμένο για πάντα. Τ' όνειρο με ξαναπήρε στά μεγάλα του γαλάζια φτερά και με την παιδικίσια αλαφρότη των έρωτευμένων έπίστεψα πώς θάρχουνταν μέρες λιόχρας που θά λυναν τά θλαβερά πεπρωμένα.

Μιά βραδυά, ύστερα από μιάν όλόκληρη μέρα δουλειάς, έσυρα την κρέκλα μου μπροστά στο παράθυρο και κάθησα νά πάρω λίγον άέρα. Αυτό τό συνείδηξα κάθε βράδυ νή μέρα, από προφύλαξη, άπόρρυγα πάντα τό παράθυρο που μπορούσε νά προδώ τη μυστική της ύπαρξής μου τή νύχτα έννοιαθ τόν έκυτό μου παιό διαφεντεμένο. Ήταν άρχές του Σεπτεμβρίου. Ή βραδυά

δροσερή και ήσυχη. Μιά καλόδεκτη ψιγάλα είχεν από νωρίς ξεπλύνει τά δέντρα ξανοίγοντας και τις εύωδιές των τελευταίων λουλουδιών. Τό χόμα ανάδινε ένα ύγρό θαρό άρωμα. Ήμουν καλοδιάθετος τή βραδυά εκείνη ή μέρα μου είχα περάσει γόνιμη κ' εργατική κ' είχα τό συναίσθημα εκείνο της εύτυχίας που δίνει ή συνείδηση του καλοξοδεμένου καιρού, σέ κάθε άνθρωπο που φλογίζεται από κάποια εύγενική φιλοδοξία. Τό τραγουδι άνέβαινε από κάτω σέ νότες άρχές και ρυθμικές με κάτι παθητικά λιγώματα βιολιού, στο καθαρίο του κύλισμα. Ήταν κάποιος σκοπός λησμονημένος, κάτι σάν τό γλυκόλυπο τραγουδι του θρουλλικού βήγα που τραγουδεί κλώθοντας ή Μαργαρίτα. Νανουρισμένος από την άγαπημένη φωνή έκαμα χίλια δυό όνειρα ή δουλειά και ή αγάπη γαμίζοντάς μου τή ζωή, είχαν λιγοστέψει τούς φόβους μου. Κάποιος στενός φίλος που γνώριζε μονάχος τό μυστικό μου, μου είχα φέρει καλές ειδήσεις σχετικές με την κατάσταση μου, κ' έλπίδες πολλές.

Ή ξαστεριά της ψυχής μου βοηθώντας, έχτιζα στ' άδέβια κι' άνεμόσειστα κατά θεμέλια όλόκληρο τό χτίριο της μελλούμενης ζωής μου κ' ήταν μεγάλες κ' ήρωικές προσπάθειες, τραχυά κ' αίματσοστάλαχτα άνεβάσματα πρós την άπόγκρημη κορρή της δόξας. Κ' ή ίδια φωτεινή και λευκόντυτη μορφή του τραγουδιού πάντα κοντά μου, λυώνοντα τις αδυναμίες μου με την άχτίνας του ματιού της, πέρνωντας τόν κάματο της ψυχής μου, με τή δροσιά του χεριού της στο φλογισμένο μου μέτωπο. Κ' ή φωνή δοηθούσε τό άράχνινο ξετύλιγμα του όνείρου.

Ή ψιγάλα είχε ξαναρχίσει. Τώρα ένας δυνατός άνεμος φυσώντας άπ' τά δουνά, κυλούσε μαύρα σύννεφα κατά τή θάλασσα, κ' έδερνε τά κλαδιά. Τό τραγουδι έσβυσε γλυκά γλυκά και τούς τελευταίους του τόνους τούς σκόρπισε ό άγέρας σάν κρυστάλλινα ήχερά θρούφαλλα. Δυό τρία κίτρινα φύλλα έμπήκαν άπ' τό παράθυρό μου και σύρτηκαν κάτω στο πάτωμα, μ' ένα ξερό μικρό τρίξιμο. Μιά άνατριχίλα μου συνεπήρε τό κορμί. Οι μαύρες σκέψες χτυπήσαν γύρω μου τά πελώρια σκοτεινά φτερά τους.

Ό χειμώνας έπλάκωσε βαρύς και πρώιμος τή χρονιά εκείνη στερτώντας με κι' από τις λίγες φτωχές άπόλαυσης που είχα όσο ό καιρός ήταν γλυκός άκόμα. Μά είχα έλπίδες τώρα κ' ή αγάπη θέρμαινε την ψυχή μου. Σοφ φαίνεται άδύνατη μιá τέτοια αγάπη, για ένα πλάσμα άγνωστο, ίσως κι' άνώπαρχτο όλότελα, πλασμένο με τις αισθητικές ύπόθεσης που γεννά σέ μιá πλαστική ψυχή ένας έμμορφος ήχος. Τό ξέρω που τό σκέρτεσαι. Ίσως νά μη σοφ έτυχε καμμιά φορά ν' αγαπήσης μορφές άέρινες που κυμάτισαν μέσα στα θάμνη κάποιου όνείρου. Κάτι όμοιο μου συνέδηκε έμένα κ' ίσως, άν τό αισθημά μου τουτό έγνώριζε την πραγματικότητα, νά μη θυμόμουνα σήμερα αυτά που σοφ λέγει.

Με τις πρώτες ψυχρές έπλάκωσε και κάποιο άλλο καιό θανατικό έπεσε ξαφνικά στον τόπο και φαίνεται νά καμε μεγάλο βήμαγμα, καθώς έμάθαινα που και που από καμμιά έφημερίδα, που μου στέλνε μυστικά ό φίλος μου.

Δε ξέριό αν ήταν ή κατάσταση του νου μου πούχε δημιουργήσει κλείσιμο τόσο καιρού έρεθίζοντάς μου τά νεύρα, μα τό πράμμα αυτό μου αν νειπήκα τόσο πού κλωθυγόρναε άδιάκοπα στό μυκλό μου όσο κι' αν έκαμα νά μην τό συλλογίζουμαι. Μάτια έζητούσα τίς κίτιες του φώου πούτου. Δέν έτρεμα για τόν έαυτό μου, ό θάνατος δέ μ' έτρόμαζε, γιατί από μικρός είχα συνηθείσει νά τόν φαντάζουμαι κάτι πολύ φυσικό κ' ύστερα, όταν έμεγάλωσα, και σάν μικ σιωτήρια, σε πολλές περιστάσεις της ζωής. Κ' ή ζωή μου στην έποχήν εκείνη δέν ήταν και τίποτα πού νά φούάται κινείσ νά μην τό χάση άπάντεχα. Κι' όμοις μικ τρομάρα ανεξήγητη είχε καρρωθή στην ψυχή μου, σκοτεινίαζε κάθε σκέψη μου, παράλιε κάθε πράξη, κάθε μου κίνηση, σάν ένα άόριστο προκίσθημα κάποιου μεγάλου κακού πού με παραμένεσε κρυμμένο άκόμα και πού τό φύλαγα νά φανερωθή από μικ μικ στιγμή στην άλλη.

Τή μέρα, τό φώς γαλήνιε σημαντικά τόν άγριεμένο μου νου και μπορούσα νά δουλέψω με κάποιε σχετική ήσυχία. Με τό σκοτάδι, οι κινείσ σκέψες ξανάρχουνταν, βαρύ κοπάδι από μαύρα πουλιά της νύχτας μασ' τήν έρημιά και τή βουβαμάρα του καλλιού μου, και τό μαρτύριό μου ξανάρχιζε. Σιγά σιγά άρχιζα νά βλέπω σημάδια κακά σε πολλά πράγματα πού δέ με σταματούσαν πριν καθόλου, ή πού θά μου φαίνονταν πολύ φυσικά. Τις νύχτες, όταν ό άνεμος του χειμώνα έκλειε στό παράθυρό μου, έπίστεια θετικά πώς ήταν τά δογητικά των ψυχών πού φεύγαν κοπάδια κάθε μέρα, κι' άπόστρεφα με τρόπο τό πρόσωπο μην άντικρύσω ξερνικά μέσ' τό σκοτάδι μορφές γνωστές έορισμένες πιά απ' τή ζωή.

Ή φωνή μονάχα έσωνε νά μερέψη τήν άνταρικήμένη μου ψυχή. Οι αίθερίνοι τόνοι της, όταν νά ήτανε κύματα από φώς, έδιωχναν τά φαντάσματα πού με κινηγούσαν. Άνοιγα τότε τό παράθυρο και πρόσαλλα ν' άκούσω καλύτερα. Ό παγωμένος άέρας μου δρόσιζε τό μέτωπο πού έκαε, και τό τραγούδι βοηθώντας, δοκίμαζα ένα είδος μέθης πού με ξεκούραζεν άρκετήν ώρα απ' τ' άνυπόφορο κι' όδυνηρό τέντωμα των νεύρων μου. Ά! πώς τήν άγαπούσα τήν άγνωστην εκείνη έρωμένη. Πώς αναγάλλιαζεν ή ψυχή μου στην ένθύμησή της παθητική και παράξενη, σάν παραμύθι νεράιδων πού κυλά από κάποιο γλυκό κοριτσιόστιχο στόμα.

Μικ βραδυά, ένθ έγραφα, ξαφνίστικα από κάτι ξεφωνητά πού άντιέλλαξαν άπάντεχα μέσα στη σιωπή. Έτρεξα στό παράθυρο και τ' άνοιξα. Ή νύχτα ήταν άγρια, ούτ' ένα άστρο στον ούρανό. Μικ κρύα ψιλή βροχή έπερτε άκαταπαυτα. Κάποιος είχε πεθάνει, και τόν έκλαιγαν. Οι φωνές εκείνες του θανάτου μέσα στό σκοτάδι μου πάγωσαν τό αίμα. Τήν έπομένη βραδυά άγροίκησα άλλα τέτοια κλάμματα απ' άλλο μέρος και κατόπι τά ίδια απ' άλλο. Και τίς άλλες νύχτες, οι θρήνοι άκούστηκαν από πολλά στίτια μαζί. Τό θανατικό είχε πλακώσει κ' είδώ, κ' έχτυπούσε άλόπητα και δίχως παύση. Κανένας χτυπημένος δέν έρτανε νά γλυτώση. Τή μέρα ή γλοοθή και ή κίνηση της καθημερινής ζωής έπιγε τίς φωνές των δυστυχισμένων πού χάναν ποιός

τόν πατέρα, ποιός τή μάνα, ποιός τ' άδέλφια, ποιός τά παιδιά του. Με τή νύχτα όμως μικ μκύρη άπελπισία, άπλιανε τό όκρύ της ίσκιό άπάνω στις χαροκαμένες γειτονίες. Μοιρολογητά, γουρλιάσματα, βόγκοι άντηγούσαν πέρα ως πέρα.

Ό θάνατος έχτυπούσε κάθε πόρτα, έρήμαζεν όλόκληρα σπιτικά, κανένας δέν ήταν άέβαιος πώς θά ξυπνούσε τό πρωί.

Φυσικά, οι τρομάρες μου έπερίσσεψαν και τό κακό προκίσθημα πού είχε θρονιστή στην ψυχή μου έφαρμάκεσε τότε όλες μου τίς στιγμές. Δέν ήξερα καθαρά τί μου προμηνούσε, κάτι έκλειε μέσα μου για κάποια μελλούμενη σφορά κρεμασμένη άπάνω απ' τό κεφάλι μου, κ' άίσθανόμουνα με τρόπο πώς οι μέρες, οι ώρες, τά λεπτά, πού με χωρίζαν απ' τήν καταραμένη στιγμή λιγόστευαν, λιγόστευαν όλοένα, μα είτε δέν καταλάβαινα, είτε από φρίκη, δέ γύρευα νά καταλάβω. Είναι πράγματα πού φοβούμαστε νά τά ρωτήσουμε και στον έαυτό μας, σκέψες φριχτές σάν πληγές ύθάνοιχτες στό λογικό μας και πού τρέμουμε νά τίς άγγίξουμε γιατί μπορούνε νά μας τρελλάσουν απ' τόν πόνο. Μονάχα, κάθε βράδυ, με κάποια θανατερή άγωνία καρτερούσα ν' άκούσω τό τραγούδι κι όταν τ' άκουα, ή καρδιά μου ξανάθρισκε κάποιε γαλήνη κ' άναπαίνωντας όκρυά έκαμα νά πώ: « όχι άκόμα... », μα μικ άνατριχίλλα σύγκορη μου πάγωνε στά χείλη τόν άθελο και φοβερό λόγο.

Τις νύχτες δέν κοιμόμου πιά. Τις έπερνούσα διαβάζοντας ως τήν αύγή. Ό παραμικρός κρότος με ξάφνιζε. Θά μου ήταν άδύνατο νά σβύσω τή λάμπα μου. Όταν τό πάσιζα, λογικών φόρμες ζωντάνευαν και μερμηγκιάζαν άπάντεχα στό σκοτάδι και μέσα στην πένθιμη αύτήνα λιτανεία πού άργουκυλούσε μπροστά στα τρομαγμένα μάτια μου, θυμούμαι καλά (ήταν ή τρομαγμένη φαντασία μου πού τό πλαθε, ήταν κανένα καταραμένο ξέραςμα, άπόόρασμα της νύχτας και του Άδη πού έρχονταν νά μου σημάνη κάποιο φοβερό πεπρωμένο; δέ ξέριό) έναν άψηλό ίσκιό κατάκυρο σάν νά τόν σκεπούσε απ' τήν κορφή ως τά νύχια κάποιο παμπάλαιο ντόμα σκοτεινό. Πρόδινεν άργά και βουβά και στέκουνταν μπροστά μου σάν κάποιος στύλος φρίκης. Μάτια έκλεινα τά μάτια και γυρνούσα άπελπισμένα τό πρόσωπο. Ήταν πάντα μπροστά μου. Καμμιά φορά έσήκωνε βαρυά κάτι σά χέρι και τότε μου έμοιαζε σά μικ πλώρια ζωντανή κρεμάλα πού στηλώνονταν άντίκυ μου, τρεμάμενη και μκύρη σάν κινός μέσα στ' άρίβουλα άντίρεγγα της κάμαρας μου. Έκαμα τότε νά σηκωθώ, ν' άνάψω φώς, μα δέν τολμούσα. Ή κτάρατη μορφή σήκόνονταν πάντα μπροστά μου, κι' όλο θάρρουμε πώς θά χτυπήσω άπάνω της.

Τέλος ή ώρα ή πικρή έσήμανε. Ήταν μικ φοβερή νύχτα του Νοέμβρη. Από τήν ήμέρα τό ήξερα ήξερα πώς είχε φτάσει τό τέλος. Ή ψυχή μου θλιόερή μάντισσα μου τό λεγε με τή σκοτεινή γλώσσα των κακών χρησμών. Θά σου φανή, ίσως, ύπερβολικό αυτό πού σου διγγίμαι, μα δέν είναι ή πρώτη φορά πού μου συνέθηκε στη ζωή μου. Ή σκέψη αύτή είχε χτυπήσει ξερνικά τίς θύρες του λογικού μου, παραλύωντας με μες όλο τό θάρρος πού είχα ξα-

να πάρει ύστερα από τόσες περιπέτειες. Δεν ήταν κανένα συμπέρασμα από άλλες ιδέες δεμένες με την αλυσίδα των συλλογισμών. Και πέρασα μέρες κυβερές και νύχτες αξημέρωτες ακούοντας με φρίκη μέσα στη δουδαμάρα και στο σκοτάδι, να σιμώνουν ολοένα, πιο βροντερά από στιγμή σε στιγμή, τὰ πατήματα τῆς σφυράς και τοῦ θανάτου πῶμαλλε να καταλύση τὴ λίγη εὐτυχία πού μῶμενε ἀκόμα.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἀνοίγοντας τὰ μάτια τὴν αὐγή, ἐκύτταξα πρὸς τὸ παράθυρο. Ἐδρεχεν ἔξω, μιὰ βαρυὰ βροχή, ἀπ' ἐκείνες πού φέρνουνε στὸ νοῦ τὸ σάπισμα τῶν μαύρων πεθαμένων μέσα στοὺς λασπωμένους λάκκους τους. Ἀνακάθησα στὸ κρεβάτι μου κ' ἔμεινα ἔτσι ἀφηρημένος, γροικῶντας τὸ ρυθμικὸ στάλαμμα τοῦ νεροῦ στὸ στήριγμα τοῦ παραθύρου. Τὸ μυαλό μου σκόρπιο ἀδυνατούσε ν' ἀκολουθήσῃ μιὰ σκέψη ὠρισμένη. Μιὰ ἐρημικὴ χωρὶς τέλος ἀπλώνονταν στὴν ψυχὴ μου, κ' ἦταν σὰ νὰ εἶχα χάσει κάθε ἐνθύμηση. Ἐνα σφριγμα ἀνυπόφορο στ' αὐτιά μου. Τὸ κεφάλι μου ἔκκισε κ' ἦταν βαρὺ σὰν νὰ εἶχε μολύβι λυωμένο μέσα, τὰ μελίγκια μου χτυποῦσαν και κάθε παλμὸς ἀντηχοῦσε σ' ὅλο μου τὸ κορμί, σὰ νὰ ἦμουν ἀπὸ μέταλλο και νὰ μοῦ δούλευαν μετὰ τὰ σφυρὰ τὸ κρανίον. Σηκώθηκα ἀπ' τὸ κρεβάτι κ' ἐντόθηκα ἀργὰ κ' ἀφηρημένα. Κατόπι ἄρχισα νὰ περπατῶ ἀσκοπα στὴν κάμαρά μου, εἶδῶ κ' ἐκεῖ σὰ μιὰ μηχανή. Κάτι σὰ σκέψη, ἢ σὰν ἐνθύμηση, περισσότερο σὰν ἐνθύμηση σχηματίζονταν σιγὰ σιγὰ μέσα στὶς καταχνιές τοῦ λογικοῦ μου ὡς πού πῆρε μιὰν ὠρισμένη σύσταση. Τὴν παρασμένη βραδυὰ δὲν εἶχα ἀκούσει τὴ φωνή.

Και ἡ ιδέα αὐτὴ πού με εἶχε βασκάνισι ὅλη τὴ νύχτα, ὡς πού μ' ἐξάλισσε κοντὰ τὸ πρωὶ κ' ἐσφάλισα τὰ μάτια σὲ λίγον ὕπνο, κοιματιασμένο ἀπὸ ὄνειρα φριχτά, ἀνοίχτηκε τώρα, μέσα στὸ νοῦ μου, σὰ μιὰ μεγάλη σκοτεινὴ πόρτα. Γιατὶ τότε μὲ ἤρτε ξαφνικά, σὰν κεραυνός, ἡ σκέψη πὼς εἶχα πεθάνει και μὴν ἀμφιβάλλοντας πειὰ, σωριάστια συντριμμένος σὲ μιὰ καρτέλα κ' ἄρχισα νὰ κλαίω ἀπαρηγόρητα.

Ἡ μέρα ἀργοκύλισε ὕγρη, ἐλασινὴ και τὰ σκοτάδια ἀπλώθησαν ξανά στὶς χαροκαμένες γειτονιές, πένθιμα σκοτάδια, πού εἶλεγα δὲ θὰ ξημέρωναν ποτὲ, βουδὰ και τυφλά σὰν κάποιο τραγικὸ πεπρωμένο. Κι' ἀργὰ ἀργὰ στὸ βολὸί μου σήμανε ἡ ὥρα ἐκείνη πού με τραβοῦσε στὸ παράθυρο κάθε βράδυ. Πιστὸς στὸ γλυκὸ κάλεσμα σηκώθηκα. Ἄ! δὲν τίς ξέρεις τίς πικρὲς στιγμὲς πού ἡ καρδιά ζητᾷ νὰ πιστέψῃ ἀκόμα ὅταν ὅλα γύρω τῆς λένε τὸ ἀπὸνο κ' ἀλύγιστο ὄχι. Πηγαίνοντας ν' ἀνοίξω τὸ παράθυρο ἤξερα τί με καρτεροῦσε ἐκεῖ πέρα, γι' αὐτὸ τὰ πόδια μου λόγιζαν και τὸ αἷμα μου ἔδερνε τίς φλέβες μου σὰ θάλασσα φουρτουνιασμένη πού ἤθελε νὰ με πνίξῃ. Μὰ κάποια ἐλπίδα ἐτοιμοθάνατη, τρεμάσβυνην ἀκόμα μέσα στὰ χαλάσματα, κ' εἶλεγα: «εἶναι ψέμμα»...

Ἀντίκρυ, στὸ παράθυρό της, ἐπάνω στὸν τοῖχο τὸν σκεπασμένο ἀπ' τὸν γέρο κισσὸ εἶδα ἓνα μύρον ἴσκιον, μακρὸ και πλαγιαστό, πού τὸν ἔκκισε νὰ σκευῆ ἀκατάπαυτα κάποιο τρεμάμενο θαμπὸ φῶς, στημένο δίχως ἄλλο πίσω

ἀπ' τὸ παράξενο ἀντικείμενο, πού τὸν γεννοῦσε. Ὁ ἴσκιος, ὁ ἴδιος, δὲν εἶχε κίνηση καμμιά. Κ' ἄκουσα κάτι σὰν κλάμα πνιγμένο πρὸ ἀτίσαστον πότε πότε βαρυὰ ἀνφυλλητά. Τὸ παράθυρο θὰ ἦταν ἀνοικτό. Ἐξω ἔδρεχε, ἔδρεχε, κ' ἡ νύχτα ἦταν βουδὴ και σκοτεινὴ σὰν τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου.

Ἡμουν ἔτοιμος γιὰ τὸ στερνὸ τοῦτο ζέσκιμα τῆς καρδιάς. Δὲν εἶδα τίποτα πού νὰ μὴν τὸ περίμενα ἀπὸ μέρες πολλὰς, εἰδοποιημένος ἀπ' τὴ φουερὴ και ἐπίμονη προαίτηση. Γι' αὐτὸ ὁ πόνος μου ἐπτάθηκε σιωπηλὸς και στοχαστικός. Σὰν ἀεροερμίνες μακρὲς πτερὲς λουλουδιῶν ἐπέρασαν ξαφνικά οἱ ἐνθύμησεις. Τὰ δροσερὰ κολήματα τοῦ τραγουδιοῦ μέτα στὴν ἀποκενωμένη εὐτυχία τῶν κλοκκιρινῶν ἄραδων, τὰ πρῶτα ἀνχαλλισμάτα τῆς καρδιάς, τὰ μάτια ὄνειρα, περστικὰ κ' ἄπλερα λουλουδίσματα ἀπάνω στὰ μύρα ρημάδια τοῦ χαλασμοῦ! — Και τώρα πάλι, ὅπως και πρὶν, ἄχαρη, χαμηλόσυρτη, μετὶ τίς μικρὲς της κ' ἀναντρες τραμάρες ξανάρχισεν ἡ ἐγνοια τῆς ζωῆς, τὰ σιχαμερὰ στριφογυρίσματα τοῦ σκουληκιῦ πού δὲ θὰ τὸ φτερώσῃ ποτὲ φουσῶντας κάποια γενναία ψηλοδιάβρατη πνοή.— Και δὲν ἐννοίωσιν πειὰ οὔτε τὸ θάρρος νὰ πεθάνω.

Αὐγούστος 1918

Α ΠΡΑΣΙΝΟΣ

Ο ΑΡΧΑΙΟΣ ΑΘΛΗΤΗΣ

Ἀφιερώνεται στοῦ Σύλλογο «Ἑρμῆ» τοῦ Πέρκ.

Εἶμαι στὸν Ἴσθμό. Τὶ θαυμάσιο θέαμα ἔχει ὁ κόλπος τῆς Κορίνθου. Θέλω ἰδῶ ν' ἀπολαύσω τὰ χρυσὰ ὑψώματα, τὶς ἐμμορφες κοιλάδες ποὺ τριγυρίζουν τῆς Πελοποννήσου τὰ βουνά, τὶς ὠραίες πινελιές ποὺ μὲ χρῶμα θαμπὸ μενεξεδένιο, ζωγραφίζει ὁ ἀνοιχτὸς ὀρίζων, καὶ σμίγει τὰ σύννεφά του τὰ χρωματισμένα, ὁ οὐρανὸς ὁ καταγάλανος. Τοὺς τόνους ν' ἀπολαύσω κάθε χρωματισμοῦ, τὴν ἀρμονία φύσης μαγευμένης καὶ ἐλεύθερῆς ἢ ματιὰ μου νὰ περνᾷ τὸν ἀέρα καθαρὸν ὅπως τὸ κρῦσταλλο. Εἶμαι προσκνητῆς τῆς ἀρχαίας δόξας. Καὶ πλύνω τὰ πόδια μου ὡς ἀρχαῖος ἀθλητῆς, ἰδῶ στὸ γυμνῶ, στὴν ἐμμορφή ἀμμουδιά, στὰ κάτασπρα χαλίκια. Νομίζω ποὺ βλέπω ἀκόμη τὰ ὠραία κορμιά, πῶς ἔρχονταν ἀπ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα νὰ λουστοῦν ἰδῶ καὶ νὰ κατέλθουν στὸ Στάδιο τοῦ ἀγῶνος. Τὶ πλάσματα, τί ἐμμορφάδα!

*Ἀρχαῖον πνεῦμα' ἀθάνατον, ἀγνὴ πατέρα
τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ
κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἰδῶ πέρα
στὴ δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ!*

Μ' αὐτὴν τὴν θαυμάσιον στέρη τοῦ Πλάμα, περιμένω νὰ μοῦ ἐμφανισθοῦν οἱ ἀρχαῖοι ἀθληταί. Πρῶτος ὁ Ἡρακλῆς ποὺ μέγα στὰ πυκνά καὶ μεγάλα δάση τῆς Νεμέας ἐσκότωσε τὸ φοβερὸ λιοντάρι. Ἐνὰ ἱερὸ εἰς τὸν Νεμαῖον Δία ἀγίασε τὸν τόπον καὶ κάθε τρία χρόνια ἔρχονται προσκνητῆς ν' ἀγωνισθοῦν τὸν πένταθλον ἀγῶνα. Ἐρχοῦνται στὸ ἱερὸ ἄλσος τοῦ θεοῦ τὸ πυκνωμένο ἀπὸ κυπαρίσσι.

Πλάγι ἰδῶ στὰ Ἴσθμικ ἐκτρεφῆτο τῆς θάλασσας ὁ μεγάλος Θεός. Πυκνὰ ἦσαν, μεγάλα καὶ σκιερὰ ἰδῶ τὰ δέντρα, ὀλόγυρα στὸ ἱερὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Πελοῦριο τὸ Στάδιο, καὶ περὶ αὐτὸ τὸ θέατρο. Δεξιά, ἀριστερά, σ' ὅλους τοὺς δρόμους ἦσαν σὲ γυμνῶ τ' ἀγάλματα τῶν νικητῶν. Μορφὲς ἡρώων ἀθάνατες, ποὺ ἐλαμψάν στὸ δρόμο, στὸ πλάμα, στὸ δίσκο, καὶ στεφανώθησαν μ' ἀμέραντο τῆς Νίκης στεφάνι. Ζητῶ καὶ τίποτε δὲν βρῖσκω τώρα. Ἀρχαῖον πνεῦμα, κατέβα, φανερώσου καὶ σήμερον στὴ δόξα τῆς δικῆς σου γῆς. Νὰ ἐμεῖς, τὸ κίμα ποὺ ἀναψες καὶ ἔκαμες ἡμίθεους τοὺς Ἑλληνας, ἢ φλόγα ποὺ ἐλαμψε ἀπὸ τὴ σπῖθα τοῦ Προμηθέα, νὰ μας! Παιδικὰ τοῦ αἰώνιου σκοποῦ Σου καὶ τῆς δόξας Σου ἔλθαμε καὶ πάλι.

Στὸ δρόμο καὶ στὸ πλάμα καὶ στὸ λιθάρι,
αἰῶν ἐγγενῶν ἀγόνων λάμψε τὴν ὁρμὴ
καὶ μὲ τὸ ἀμέραντο στεφάνωσε κλωνάρι
καὶ οὐδένιο πλάσε κι ἄξιο τὸ κορμί!

II.

Ἀρχαῖε ἀθλητῆ σὲ βλέπω. Ἐχεις τὸ σῶμα μορφομένο μὲ τὴν ἰδέα τοῦ Φειδία καὶ τοῦ Πραξιτέλη. Ἰδέα ἐνωμένη στὴ Δύναμη καὶ στὸ Ὄρατο. Ἰδέα τοῦ καλοῦ. Γι' αὐτὸ ἔχεις κινήσεις δυνατὲς μὰ μαλακῆς, ἔχεις στάσεις στερεῆς μὰ γεμάτες ἀπὸ χάρη. Ἡ πιὸ μεγάλη δύναμη καὶ ὁ πιὸ ἐλαφρὸς τύπος. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τοῦ Μύρωνος τὸ Δισκοδόλο, σὲ γνωρίζω ἀπ' ὅσα σὲ τραγοῦδῃσι ὁ Πίνδαρος. Καὶ ἂν, καμμιά φορά, ἡ δύναμη ἐκέρδισε τὸ δίκαιο, ὁ ποιητῆς ἐστράφη στὸ ὠραῖο καὶ τραγοῦδῃσι γλυκύτερα, μὲ μεγαλύτερη συμπάθεια τὸν πλαστικώτατον Ἀλεξιδάμα ποὺ ἦλθε δεύτερος.

*Καὶ θάλεγα πῶς εἶσαι, οἷς θαυμάσιες
τοῦ θεοῦ Πέλοπος εἰς πεδιάδες
κοιτᾷ στὸν Ἀλφειῶ, στὸ εὔμορφο γυμνῶ,
τὰ τὸν στεφάνωνε ἢ ξενόφιλη ἐλῆα
μὲ τὰ ὄχρα τῆς φύλλα,
ἂν ὁ δρόμος τῆς δικαιοσύνης ἦταν ἴσιος.*

Σὲ τέτοια ἰδέα εἶδα πλασμένο τὸ κορμί τοῦ Ἑρῆου ποὺ βγήκε ἀπὸ τὴ θάλασσα τῶν Κηθέρων, καὶ στὴν ἴδια ἰδέα βλέπω τοὺς ἀθλητὰς σ' ἀγγεία τῆς Κεραμεικῆς. Παντοῦ ἀκρίβεια ἀνατομικῆ γεμᾶτη ἀπὸ λειτουργία παντοῦ τ' ὠραῖο τὴν ἔνταση τὴν πιὸ δυνατῆ.

Ἀρχαῖε ἀθλητῆ, εἶσαι καλλιτέχνημα καὶ καλλιτέχνης. Ἐπέρασες τὸ πρῶτο ἀγώνισμα καὶ κέρδισες στὸ πῆδημα. Ἐδειξες πῶς ἔχεις λιγερὸ κορμί καὶ ἐλαφρὸ. Ἐπέρασες καὶ στὸ ἀκόντιο. Ἐχεις χέρια δυνατὰ. Στὸ δρόμο ἦλθες πρῶτος. Ἐδειξες πῶς ἔχεις καὶ πόδια δυνατὰ. Ἐμείνε τὸ τέταρτο ἀγώνισμα, ὁ δίσκος. Καὶ τότε ἐσκυφες μὲ χάρη τὸ κορμί, τὸ ἕνα πόδι ἐμπρός, τὸ ἄλλο πίσω, ἐλίγισες τὴ μέση, τὶς πλευρῆς, ἀνοιξες πίσω τὸ χέρι στὸν ἀέρα, ἐμέτρησες μὲ τὴ ματιὰ τὸ Στάδιο καὶ μὲ κίνηση καμπύλη τίναξες τὸ δίσκο μακρὰ ποὺ πέρασε τοὺς ἄλλους. Ἐνὰ μόνον ἔμεινε καὶ τὸ στεφάνι περιμένει. Τὸ πλάμα. Ἡ δύναμη στὰ χέρια, στὰ πόδια, στὸ κορμί, ἔπρεπε νάχη μὴ ἐνόητα παντοῦ, ἔπρεπε νάχη ἀρμονία. Καὶ αὐτὴ εἶναι τῆς Νίκης ἢ ἀρετῆ ποὺ καθρεφτίζεται στὸ σῶμα, στὴν ψυχὴ. Ἡ ἐκινή ἀρμονία.

*Ὁ Νίκη μὲ τὰ δῶρα τὰ γλυκὰ
ἀπ' τὸν πατέρα τῶν Θεῶν καὶ τῶν θνητῶν
ποὺ κάθεται στὸ ἀγνῆλο θροῖ
μὰ δύναμη ἐπέροχη βασιῆς:*

Καὶ ὅπως εἶσαι σὺ τὸ χρυσὸ τὸν Ὀλυμπο,
στοῦ Λία καθισμένη τὸ πλευρὸν,
κρίνεις ἀλάνθαστα τὴν ἀρετὴν
θεῶν καὶ ἀνθρώπων . . .

Ἐμπρός, ἀρχαίε ἀθλητῆ! Ἐμπρός! ἐκέρδισες;
—Εὐοὶ! Εὐάν!

Στεφανωμένος μὲ τ' ἀμάραντο κλαδί, εἶσαι ἡμίθεος. Ὁ ποιητὴς ἐτοιμάζει
τραγουδιὸν εἰς σοῦ ψᾶλλον, τραγουδιὸν ἑξαπολνῶντας τὸ λευκότερό του ἔλογο.

Γιὰ ζήψε μου τὰ δυνατὰ ε' ἀλόγατά μου, Φόντε,
καὶ ὡς σύζουμι σὴν κάτασπρη τῶν τραγουδιῶν τῆ στρατιά
ε' ἀμάξει

Καλότυχη γενεὴ γιὰ τέτοιον γέννημα, καλότυχο χωριό. Ἡ δόξα θὰ στεφανώσῃ τὸ νικητὴν σὺν ἄλλοις τοῦ Θεοῦ, σὺν Ἰσθμικῶν καὶ τὸ τραγουδιὸν θὰ γυρνᾷ σὴν κάτασπρη τῶν τραγουδιῶν στρατιά. Ἔτοι γύρισε σὺν Μεταπόντιο ὁ γυῖος τοῦ Φαίσκου ἀπὸ τοῦ Πυθικοῦ ἀγῶνος καὶ τραγουδοῦσε ἡ πόλις, ἐγέρσαν τὰ παλληκάρια.

Ὡ κόρη τοῦ σκουρόμαλλον Θεοῦ,
ἀπ' εὐνοιά σου τὰ λαμπρὰ μας παλληκάρια
τιμοῦν μ' ἀγῶνες καὶ γιορτὲς τὴν πόλιν τους
τὸ Μεταπόντιο καὶ τραγουδοῦν τὸ νικητὴν
τῶν Πυθικῶν ἀγῶνων διαλαλῶντας
τὸ θυμώσιο παιδί τοῦ γέροντος Φαίσκου.

III.

Σηκώνω τὰ μάτια ἀψηλά καὶ ἀντικρύζω μιὰ σκιά, σὰ νάναι ὁ ρωμαῖος Μούμιος μέσα στοὺς βράχους τῆς Ἀκροκορίνθου. Μὲ κυττάζει καὶ γελά χαιρέκακα σὰ δαίμονας! Θέν εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐρήμωσε τὸν ἱερὸ αὐτὸν τόπον, ποὺ συντριψε τῶν νικητῶν τ' ἀγάλματα καὶ ἔκαψε τὴν ἀτέλειωτες σειρὰς τῶν χάλκινων ἀλόγων ὅσα ἐκέρδισαν στοὺς ἀγῶνας. Ποῦ εἶναι ἀνάμεσα τους ὁ φτερωτὸς Πήγατος ποὺ πήδηξε μιὰ φορὰ ἀπὸ τῆς Πυρήνης τ' ἀρρισμένα νερά; Καὶ ὁ βάρβαρος ρωμαῖος ἐξακολουθεῖ νὰ γελά.

Βλέπω τὴν Κόρινθο ἐρείπιο. Ἡ πόλις ποὺ εἶχε τὸν πλοῦτον, τὴν τέχνην, τὴν ἀπόλαυσιν. Οἱ ἀτέλειωτες γιορτὲς, τὰ πανηγύρια, οἱ ἀγῶνες σόπασκαν. Στάματῃσαν οἱ ξένοι ἀπὸ τὰ νησιά, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν. Στὴν ἀγορὰ τῆς δὲν βρῖσκεις τὰ ὑφάρσματα τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος, τ' ἀρώματα τῆς Ἀραβίας, τὰ μαργαριτῶρια τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσης, τὰ κρασιά τῆς Σκιᾶθου

καὶ τῶν Κυθῆρων. Ἐρημώθησαν τὰ ἐργαστήρια, οἱ τεχνῖτες μὲ τὴν σμήλην καὶ μὲ τὸ πινέλο, οἱ ἐργάτες σὺν λευκὸ μάρμαρον, σὺν ξανθὸ πηλό, σὺν ἀσῆμι καὶ σὺν ἑλεφαντόδοντον. Στείρεισε τοῦ ὠραίου ἡ πηγὴ. Ὁ νεκρὸς τῆς Ἀφροδίτης ἐγενε θρύμματα καὶ ὁ καστός τῆς χάθηκε. Δέκα χιλιάδες ἑταῖρες εἶχε ὁ νεκρὸς αὐτὸς διαλεγμένες ἀπὸ τὴν ὠμωρότερες γυναῖκες τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρασίας, γυναῖκες ποὺ εἶχαν πλασμένον ὠραῖον τὸ κορμί καὶ φιλόσοφον τὸ νοῦν σὺν ὠμορφῆς σκέψεις. Ποῦ εἶνε;

Χαμήλωσα τὰ μάτια νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἀρχαῖον ὄνειρό μου. Νὰ ὁ νικητῆς προάλλει ἀτάραχος ἀπὸ τὰ Ἰσθμια. Ὁ μέγας δρόμος ὡς τὴν Ἀκροκορίνθον εἶνε πλημμυρισμένος ἀπὸ κόσμον ποὺ τὸν κρίνει μὲ δάφνες καὶ τὸν τραγουδεῖ. Εὐοὶ! Εὐάν! Οἱ Ἕλληνας τῆς Ἑλλάδος, οἱ Ἕλληνας τῶν νησιῶν, οἱ Ἕλληνας καὶ ξένοι τῆς Μικρασίας, οἱ ποιηταί, οἱ τεχνῖτες, οἱ ἔμποροι, οἱ γυναῖκες, ὅλες οἱ ἑταῖρες μὲ λόγια, μὲ ποιήματα, μὲ δάφνες εὐφημοῦν τὸ κελὸν παλληκάρι, τὸν νέον ἡμίθειον. Εὐοὶ! Εὐάν! Περνᾷ ὁ νικητῆς, περνᾷ ἡ ἀρετὴ!

Κ' ἐγὼ προσκνητῆς τῆς ἀρχαίας δόξας εἶπα: Γικτὶ οἱ ἀθληταὶ νὰ μὴ ἔχουν σήμερον τὴν ἀρχαίαν ἀρμονίαν, τὴν ἀρχαίαν ἀρετὴν;

Ἀρχαῖον πνεῦμα ἀθάνατον, ἀγνὸν πατέρα
τοῦ ὠραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ
κατέβα, φανερώσου καὶ ἀιτραγεῖ εἰς πέρα
σὴν δόξαν τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ!

N. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ (ΓΙΑΤΡΟΣ)

H. C. ANDERSEN

ΤΟ ΚΟΡΙΤΣΑΚΙ ΜΕ ΤΑ ΣΠΙΡΤΑ

Είταν η παραμονή της πρωτοχρονιάς και άρχισε να νυχτώνει. Το χιόνι έπεφτε πηχτό και παγωμένο. Μέσα στους μισοσκότεινους δρόμους ένα κοριτσάκι ξεσκούρριζε και ξεπόλυτο γυρνούσε. Ναι, έσπευνε κάτι παντόφλες όταν βγήκε απ' το σπίτι του, μα του είτανε πολύ μεγάλες, είτανε της μητέρας του, και τρέχοντας κάπου για ν' αποφύγει ένα άμαξι της πέσαν από τα πόδια μέσ' στο χιόνι. Τη μακ' δέν μπόρεσε να την εύρει, την άλλη την άρπαξε ένα παλιόπαιδο κ' έφυγε. Και τώρα βουτούτε στο χιόνι με πόδια γυμνά μελανιασμένα απ' το κρύο.

Στην ποδιά της είχε κάμποσα κουτιά σπέρτα, κ. ένα κουτί βαστούσε στο χέρι άνοιχτό. Κακιά μέρα. Τίποτα δέν πούλησε, κανέναν δέν της έδωκε μια δεκάρα. Σωστή ενσάρκωση της δυστυχίας, έτρεμε απ' το κρύο κι' απ' την πείνα, ενώ το χιόνι σκέπαζε τις ξανθές μπούκλες των μαλλιών της που πέφταν άπάνω στις πλάτες της.

Για τα μαλλιά της λίγο την έμελε. Κύτταζε τα παράθυρα των σπιτιών που πλέανε στο φώς, και κάποτες ένοιωθε και μιάν εύωδια ψητού που έβγαινε και θυμότονε πάλι που είταν παραμονή της πρωτοχρονιάς. Κάθησε στη γωνία δύο σπιτιών, έβαλε τα πόδια της από κάτω, και κουλουριτίστηκε όσο μπόρεσε για να ζεσταθεί. Στο σπίτι δέν τολμούσε να γυρίσει, γιατί ο πατέρας της χωρίς άλλο θα την έδερνε επειδή δέν του έφερε λεφτά. Έπειτα, μήπως και στο σπίτι της είτανε λιγότερο κρύο; Καθόντανε σ' ένα ύπερσο όπου ο άνεμος έμπαινε απ' όλες τις μεριές, αν και είχανε κλείσει τις μεγαλύτερες τρύπες με άχυρο και με πανιά.

Τα χεράκια της είτανε παγωμένα. 'Αλήθεια! μ' ένα σπέρτο ίσως θα μπορούσε να τα ζεστάνει λίγο. Θα κατορθώσει άραγε να το βγάλει απ' το κουτί και να το τρίψει; Χρίτς! Τι όμορρα που λάμπει! 'Ενώ το βιστούσε σά λαμπάδα, έβαλε το χεράκι της από πάνω να ζεσταθεί. Τι ώραία φλόγα! Φαντάστηκε τότες ή παιδούλα πως καθότανε μπροστά σε μια μεγάλη θερμάστρα κορωμένη, με μπρούντζινα γυαλιστερά ξόμπλια. Τι ώραία φωτιά! Τόσο της φάνηκε πως ζεστάθηκε, που έβγαλε και τα πόδια της για να τ' απλώσει προς τη θερμάστρα. 'Αλλά εξαφνικα το σπέρτο τελείωσε και ή θερμάστρα εξαφανίστηκε. 'Η μικρούλα βρέθηκε με μιάν άερη καμένου σπέρτου στο χέρι.

Τραβάει δεύτερο σπέρτο. Βγήκε πάλι ή ώραία φλόγα και ή λάμψη της έπεσε άπάνω στον τοίχο, και ο τοίχος έγινε λεπτός και διάφανος σαν τούλι και

ή μικρούλα είδε μέσα στην κάμαρη. Και είδε ένα τραπέζι στρωμένο μ' ένα κάτασπρο τραπέζομάντηλο και στολισμένο με ώραία πιάτα, και στη μέση μια χήνα παραγεμισμένη με κουκουνάρια και σταφίδες, που μοτκομούριζε. Και τόπιό θαυμάσιο, που ή χήνα πήδηξε κάτω, και έχοντας ένα περούνη κ' ένα μαχαίρι μπηγμένα στο στήθος της, περπατούσε και πήγαινε προς την παιδούλα. 'Αλλά το σπέρτο έσβυσε, και δέν έμεινε τίποτ' άλλο μπροστά της, παρά ο χοντρός και παγωμένος τοίχος.

'Ανάφτει και τρίτο σπέρτο. Τώρα βρίσκεται καθισμένη κάτω από ένα ώραίο δέντρο των Χριστουγέννων. Είταν ακόμη πιο μεγάλο και πιο ώραίο κι' από κείνο που είδε απ' την τζαμόπερτα την παρασμένη βδομάδα στο σπίτι του πλούσιου εμπόρου. 'Αμέτρητα κερικά καιγόνα άπάνω στα πράσινα κλαδιά του, και πληθος χρωματιστές ζωγραφικές κρεμασμένες, σαν εκείνες που είχε ιδει στις διτρίνες των μαγαζιών, την κυττάζανε μέσ' στα μάτια. 'Απλώσε τα χέρια της προς το δέντρο, μα το σπέρτο έσβυσε και οι φλόγες των κεριών άρχισαν ν' ανεβαίνουν άψηλά, άψηλά, ως που γενήκαν άστρα. Και ύστερα ένα άστρο έπεσε και άρρισε μια πύρινη γραμμή στον ούρανό. «Κάποιος πεθαίνει» είπε με το νού του το κοριτσάκι. Γιατί ή καχημένη ή κυρούλα του, που είτανε πεθαμένη, που μονάχα εκείνη το άγαπούσε, το έλεγε πως όταν πέφτει ένα άστρο, μια ψυχή ανεβαίνει στον ούρανό.

'Ετριψε κι' άλλο σπέρτο. 'Ενα μεγάλο φώς βγήκε και μέσα στο φώς στεκόταν ή κυρούλα της, και το πρόσωπό της έλαμπε και είταν όλο γλόγα και καλωσύνη. «'Αχ, κυρούλα μου, πάρε με μαζί σου» φώναξε το κοριτσάκι, «γιατί ξέρω που άμα σβύσει το σπέρτο θα φύγεις και σύ, όπως χάθηκαν απ' τη μέση ή θερμάστρα και ή χήνα κ' εκείνο το μεγάλο, το ύπερλαμπρο δέντρο.» Και γλήγορα γλήγορα άναψε όλα τα σπέρτα που βαστούσε, για να μην προφτάσει και φύγει ή κυρούλα της. Και γίνηκε ένα φώς πιο λαμπερό κι' απ' το φώς της ημέρας και ή κυρούλα της έμρχνίστηκε ακόμη πιο όμορφη και πιο μεγάλη. Και πήρε την παιδούλα στην άγκαλιά της και οι δύο τους μαζί, μέσα στη λάμψη και στη χαρά, πετάξανε και πήγαν άψηλά άψηλά, εκεί όπου ούτε κρύο ύπάρχει ούτε πείνα ούτε πόνος.

Στην πρωινή παγωνιά το κοριτσάκι βρέθηκε άκουμπημένο στον τοίχο. Το χλωμό του πρόσωπο είτανε γεμάτο χαρά. 'Ο πρωτοχρονιάτικος ήλιος το γύριε εκεί παγωμένο και το έλουσε με τις άχτίνες του. Βαστούσε ακόμη το κουτί με τα καμένα σπέρτα. «Τα έκαψε για να ζεσταθεί το κακόμοιρο» είπε κάποιος. Κανέναν δέν κατάλαβε τι ώραία πράματα είχε ιδει το κοριτσάκι, και με πόση χαρά και δόξα μπήκε, άγκαλιά με την κυρούλα του, στον καινούργιο χρόνο.

ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΝΙΑΗΣ

Α. ΠΡΑΣΙΝΟΥ

ΜΙΑ ΖΩΗ

(Συνέχεια από το προηγούμενο φυλλάδιο.)

Έσηκώθηκα θουθός και πήρα τη σκάλα, που έτριζε πένθιμα, να φωνάξω τη μαυροφόρα γυναίκα, όπως είχε ζητήσει. Όταν ύστερα από δυό λεπτά έγύρισα, τον ξαναείδα με το κεφάλι πεσμένο έξω απ' το προτιέραλο προς το μέρος όπου χαμογελοῦσαν ή εικόνα της γυναίκας του. Τα μάτια του είχανε στηλωθεί άπάνω στο άραμα εκείνο που του πήρε την τελευταία πνοή. Το στόμα είχε μείνει άνοιχτό με το τελευταίο χαμόγελο που μ' έστειλεν απ' τον τάφο. Η ψυχή είχε φτερουγήσει. Χωρίς λέξη, έσκυψα, του φίλησα το κρύο μέτωπο και του έκλεισα τα μάτια. Έτσι έθυσεν ο φίλος μου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Écoutez une histoire d'amour
Triste et gaie tout à la fois.

BRISÉUX

I.

Είναι δυό μέρες που θρίσκουμε άψητά στο βουνό, στο σπίτι που γεννήθηκε, ένα παλιό σπίτι ξύλινο, έρημικό, που όνειρεύεται τα παλιά του, κρυμένο μέσ' τα πυκνά δέντρα των δυό κήπων του. Θα περάσω το καλοκαίρι εδώ στη μοναξιά. Έχω για συντροφιά μια γρηά, καλόβολη και συμπάθητική γυναίκα. Είναι ή νοικοκυρά του σπιτιού και κάτι καλλίτερο: αυτή τον έμεγάλωσε στην άγκαλιά της. Έρημο, παραριχμένο μικρό δέ δοκίμασε τα χάδια της μάνας. Η μάνα του δέν τ' αγαπούσε. Γιατί; ποιός ξέρει; Όταν έβλεπε καμμιά μητέρα να νικουρίζει το παιδί της θυμούμαι που δάκρυζε.

Η καλή αυτή γυναίκα, παρασμένη κόρη, τότε μονάχη στον κόσμο, αγαπούσε το δυστυχισμένο μικρό και τον μεγάλωσε. Οι δυό αυτοί απόκληροι ένωσαν τη μοναξιά τους. Ο μικρός είχεν ανάγκη από φροντίδα κι όλη ή φλόγα της περιρρονημένης κόρης μεταβλήθηκε για αυτόνα σε μίαν άγρυπνη μητρική λαχτάρα. Εκείνη έδιψούσε παρηγοριά και ή πρώτη αντίληψη του παιδιού έδρασκε λόγια γλυκά και βιθυά για τη λύπη της, άσυνείθιστα σε παιδικάκια χειλή. Όταν καμμιά φορά την έδρασκε να κλαίη μοναχή και της ρωτούσε την

αίτια, εκείνη του δείχνε το νεκροταφείο που άσπριζε λίγο παρά κάτω και όπου είχαν αποθαλάει έναν ένα, τον πατέρα, τη μάνα, τ' αδέρφια, τις φιλενάδες, τον άρραθωνιαστικό της. Και το παιδί σαν να καταλάβαινε την άπελπισιά που σκάβουν στην καρδιά όλες εκείνες οι θέσες που δέ θα γεμίσουν πειά, οι κάμαρες οι άδεις που δέ θ' άντιχήσουν πειά από τις γλυκόλαλες γνώριμες φωνές, ή βουθή σκάλα του σπιτιού που δέ θα τη σείσουν ξανά φιλικά πατήματα την έδραπε βαθιά με τα μεγάλα του όνειρευτά μάτια και της έλεγε μία μοναχή λέξη: εγώ;

Τώρα κ' εκείνος κοιμάται εκεί, κάτω απ' τις σκεπτικές λιτιές. Πλάι στον σκουριασμένο χαλκά που κρατούσε την κούνια του στον τοίχο, μέσα απ' ένα παλιό πλαίσιο, ο μικρός χαμογελά ακόμα της κληής του μάνας κ' εκείνη περνώντας σκυρτή και κακογεράματη τον βλέπει, κουνεί τον λαιμό της κεφάλ και του λέει: Κ' έσύ;

II.

5 Ιούλη, 19...

Έχω μαζέψει και βάλει σε τάξη όλα τα χειρόγραφα (*) που παράγγειλε να μου παραδώσουν κ' ήρτα εδώ όπου πέρασαν τα παιδικά του χρόνια κ' οι πειά έμαρρες μέρες της ζωής του, να τον γνωρίσω καλλίτερα. Όλα εδώ με μιλάνε για αυτόνα. Σ' αυτό το τραπεζί μελετούσε, σ' εκείνη την κώχη, όπου ο ίδιος έχει σχεδιάσει ένα σταυρό στον τοίχο, έκαμεν, όντας μικρός, την προσευχή του κάθε πρωί. Σ' αυτό το μικρό κρεβάτι όπου κοιμούμαι, όπως κι όπως, κ' εγώ τώρα, μέσα σ' αυτή την κάμαρα έπέρασε τρεις μήνες άρρωστος από πνευμονία και κόνταψε να πεθάνη σαν ήταν πέντε χρονώ. Η οικογένειά του ήταν τόσο φτωχή τότε που ο γιατρός τον έκύτταζε χωρίς να πληρωθί, κ' οι νύχτες πενούσαν στο σκοτάδι γιατί δέν είχαν ν' αγοράσουν λάδι στο σπίτι. Και θάρρω που θ' άκούσω το φτωχό μικρό στήθος να ξεσιέεται στα νύχια του βήχα, μέσα στα σκοτεινά που σαλεύαν τα στοιχειά. Σ' αυτό τ' άδειο κλουβί που κρέμεται ακόμα εκεί στον τοίχο άραχνιασμένο, ήταν μια καρδερίνα που του την είχε χαρίσει ο θεός του. Τι χαρά που την είχε! μου λέγει ή γρηά. Δέν κοιμήθηκε τη νύχτα για νάχη το ιού του στο πουλί μίν το τρομάξη ή γάτα. Και την άλλη μέρα, σαν το είδε να κάθεται περίλυπο και άφωνο σε μίαν άκρη της φυλακής του, άνοιξεν άπορασιαστικά την πόρτα του κλουβιού και άφησε το πουλί να φύγη. Κ' έμεινεν άρκετήν ώρα, με το

(*) Τα χειρόγραφα αυτά λίγα άναφέρονται στη ζωή του. Καμμιά δεκαριά φύλλα κ' ένα σημειωματάριο που έχει τις περισσότερες σελίδες σκοτεινές. Άπ' τις ήμερομηνίες ύποθέτω πως το τετράδιο αυτό περιέχει τις τελευταίες σημειώσεις που έγραψε.

στόμα ανοιχτό, τὰ μάτια γεμάτα αγάπη, τὰ χέρια σηκωμένα, νὰ τὸ βλέπη πῶς γευγε χαρούμενο στὸν ἥλιο. Τὸ κλουβὶ δὲν ἄλλαξε τόπον ἀπὸ τότε. Ἦθελε νὰ τὸ βλέπη πάντα ἐκεῖ στὸν τοῖχο. Κάτω στὸν κήπο, ἐκείνη ἢ ἄλλη ἦταν δική του. Ἐφύττευε λουλούδια. Μιὰ μηλιά εἶχε μεγαλώσει κ' ἔχει δώσει καὶ καρπὸ. Κι' ἄλλα κι' ἄλλα. Τὸ θολὸ μάτι τῆς γρηῃς ζωντανεῖται σὰν μὲ μιλῆ γιὰ τὸ παιδί της· γιὰ κάθε αἶλο εἶνε βουβή. Γι' αὐτὸ καὶ τίποτα ἀπ' ὅ,τι ἀγαποῦσαν, ἀπ' ὅ,τι ἀγγιζεν ἐκεῖνος δὲ χάθηκε, δὲν ἐρίχτηκε. Θιχρὴς πῶς ὁ μικρὸς λείπει καὶ θὰ γυρίσει.

III.

8 Ἰούλιος 19...

Εἶνε μιὰ χλιαρὴ βραδυὰ ἀπόψε, μιὰ ἀπ' τὴς βραδυὰς ποὺ ἀγαποῦσε. Οἱ ἀνθισμένες ἀκακίες ὄνειρεύονται ἀκίνητες, κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς σαλήνης ποὺ ἔχει κοιμίσει τὴ γῆ σ' ἕναν ὕπνο ἀπὸ θάμποςμα. Σπάνιες πνοὲς χτυποῦνε τὰ φύλλα τῆς συκιάς ποὺ ὑψώνεται πελώρια, μὲ παράξενα γλυστρήματα κλαδιῶν, ἀπάνω ἀπ' τὸ βαθὺ πηγάδι τοῦ κήπου. Κάποιος ἐρημικὸς τζιτζικας ποὺ νανουρίζουσαν μὲ τὸ ξεθυμασμένο του τρῆγο· δι' ἐπὶ πυκνὰ φύλλα μιᾶς φτελιάς ἔχει τὴν ὥρα σιωπᾶσει. Τὰ γιαισιμὰ στέλνουν ἀρηῆς καὶ χλιαρὲς ἀνάσες, σὰ χαϊδέματα ἐρωμένης. Μιὰ ἡσυχία, ποὺ μοιάζει σὰν ἀνήσυχο καρτέρημα, ἔχει ἀπλωθεῖ παντοῦ: λὲς κάτι περιμένει ἢ ἰούχτα. Ἡ ψυχὴ του τρυγυρίζει ἐδῶ, τὴ νοιώθω δίχως νὰ τὴ βλέπω. Ἀγαποῦσαν αὐτὸ τὸν τόπο, τὸν ἀγαποῦσε περισσότερο, ἀπ' ὅτου ὠρρίστηκε νὰ μὴν τὸν ξαναἰδῆ. Δὲ γελιοῦμαι! Τ' ἄσπρα παρακετάσματα κουνιοῦνται ἀλαφρὰ δίχως νὰ φυσᾶ, καὶ τοῦ κερῖου μου ἢ φλόγα ψηλόνει, ψηλόνει καὶ μένει ἀκίνητη.

Νὰ ἢ παλαιότερη σημεῖωση ποὺ βρίσκω στὰ χαρτιά του! Φέρνει ἡμερομηνία... Ἰούλιος 19... Ἦταν δεκάετη νὰ χρονῶ τότε:

«Τὶ μὲ θέλεις; Δὲν ἔχω ἀρνηθεῖ καθὼς τι ποὺ σέρνεται στὴ γῆ γιὰ ν' ἀνεῶ ψηλά, ὅσο ψηλά μπορεῖ νὰ φτάσῃ ψυχὴ ἀνθρώπου; Δὲν ξέρεις πῶς οἱ μέρες μου δὲν εἶνε πειὰ δικές μου; πῶς εἶπα κάθε σκέψη μου θὰ εἶναι στὸ ἔξῃς γιὰ τὸν οὐρανὸ ἀφοῦ δὲν εἶδα τίποτα γλυκὸ στὸν κόσμον; Γιατί ζητᾶς νὰ μὲ γυρίσης πίσω, ἀφοῦ, ἀν' σ' ἀκούω, ξέρω πῶς θὰ πέσω στὸ δρόμον συντριμένος γιὰ νὰ πονῶ ἔτσι ὡς ποὺ νὰ πεθάνω;

«Τὸ ξέρεις ποὺ τὰ μάτια σου καθρεπτίζουν γιὰ μένα ὅ,τι εἶχα ἐμορφώτερο στὰ παιδικὰ μου χρόνια, ξέρεις πῶς εἶνε τὰ μάτια ἐκεῖνα ποὺ μὲ γελοῦσαν παιχιδιάρικα, ὅταν οἱ μάννες μας μᾶς βάζανε νὰ κοιμηθῶμε στὴν ἴδια κούνια, τὰ μάτια ποὺ ἀντίκριζα, ὅταν ξυπνοῦσα, βαρὺ ἀπ' τὸν ὕπνον, καὶ ποὺ σπιθόβολοῦσαν ἀπὸ χαρὰ, ὅταν ἀνεβασμένος στὴ ράχη τῆς τρελλῆς γίδας τοῦ κήπου, τρέχαμε μαζὺ στὰ χόρτα γιὰ νὰ πέσουμε κατόπι ἀγκαλιασμένοι μέσα στὰ λουλούδια».

«Τὸ ξέρεις ποὺ ἀν' σ' ἀγαπήσω θὰ εἶνε ἡ ἀγάπη μου τρελλή, πῶς θὰ εἶναι πόνος περισσότερο ἀπὸ ἡδονὴ καὶ πῶς ἐσύ εἶσαι πλασμένη γιὰ τὴ χαρὰ. Μιὰ μέρα, τὸ ξέρω, ἡ ζωὴ ποὺ ξεχειλίζει μέσα σου θὰ νοσταλγήσῃ τὸν ἥλιον καὶ τὴ ζέστη. Θὰ σὲ πλῆξῃ ἡ λατρεία μου ποὺ θὰ εἶνε σὰ μιὰ βαθυὰ προσευχὴ σὲ κάτι ποὺ βρίσκεται μακριὰ ἀπ' τὴ γῆ.

«Ἄφησέ με στὴ μοναξιά μου! Εἶμαι ἕνας καλόγερος ποὺ ὄνειρεύεται, ξεχασμένος στὸ καλὶ του. Θὰ μὲ κάμῃς νὰ κλάψω, τὸ ξέρω, καὶ δὲν μπορῶ νὰ πολεμήσω μαζὺ σου. Εἶσαι πειὸ δυνατὴ. Κι' ὅταν θὰ μ' ἀφήσῃς ὄρφανὴ καὶ ψυχρὴ τὴν καρδιά, τίποτα πειὰ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὴ ζεστάνῃ».

«Ἀπόψε σὲ εἶδα στὸν ὕπνον μου. Ἦσαν χιονάτη καὶ τριανταφυλλένια ὅπως προχθὲς ποὺ συναντηθήκαμε στὴν ἐκδρομὴ τοῦ Β... καὶ μὲ ἤρρες τόσο παράξενο μὲ τὰ μακριὰ μου μαλλιά, τόσο παράξενο, ποὺ μ' ἔλεγεσ ὅλο θέλεις νὰ μὲ βλέπῃς γιὰ νὰ βρῆς τέλος κάτι στὸ πρόσωπό μου ποὺ νὰ σὲ θυμίζῃ τὸ μικρὸ σου σύντροφο. Σ' ἐβλεπα νὰ στέκεσαι γελαστή, ἀχτινωτὴ, στὴν κορφή ἑνὸς βουνοῦ καὶ νὰ μὲ φωνάζῃς ν' ἀλθῶ νὰ σὲ πάρω, ἀνεμίζοντας τὰ λευκά σου χέρια. Ἐγὼ ἤμουν μακριὰ κ' εἶχα φτερά στοὺς ὤμους. Τόσο συχνὰ ὄνειρεύουμαι ποὺ πετῶ! Ἄνοιξα τὰ φτερά μου ἄσπρα καὶ μεγάλα κ' ἔφτασα ἀψηλά ἐκεῖ στὴν κορφή. Σ' ἐπῆρα στὴν ἀγκαλιά μου κ' ἔφτυγα πρὸς τὸν ἥλιον. Ἄξαφνα ὅμως σβύστηκες καὶ πῆρες μαζὺ καὶ τὰ φτερά μου κ' ἔπεσα, ἔπεσα βαθυὰ. Ἀπὸ κάτου μου ἀνοίγονταν μιὰ μαύρη φουρτουμισμένη θάλασσα. Τὸ φῶς εἶχε χαθεῖ κι' αὐτὸ μαζὺ σου κι' ἀφανίστηκε στὸ σκοτάδι».

«Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ εἶδα αὐτὸ τὸ ὄνειρον δὲν μπορῶ νὰ βρῶ ἀνάπαψη. Πετᾶς ἀδιάκοπα στὰ μάτια μου καὶ μάταια προσπαθῶ νὰ διώξω τὴν εἰκόνα σου ἀπ' τὴν ψυχὴ μου. Νοιώθω νὰ μὲ σφίγγῃ τὸ ψυχρὸ χέρι τοῦ πεπρωμένου. Δὲ θὰ μπορέσω νὰ σὲ ξεχάσω καὶ τ' ὄνειρον τ' ἀποψινὸ μου προλέγει τὴν τύχη μου.»

«Γιατί μὲ κύνταζες τόσο βαθυὰ στὰ μάτια τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βουτούσε στὰ νερά κι' ἀρχίζαν νὰ τρέμουν τὰ πρῶτα ἄστρα, προχθὲς ποὺ γυρνοῦσαμε ἀπ' τὴν ἐκδρομὴ τοῦ Β...; Νὰ ξέρῃς πόσο κακὸ μ' ἔκαμες!»

Ἐδῶ κόβεται ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιότερη σημεῖωση. Ἦταν παιδί ἀκόμα ὅταν τὴν ἔγραψα. Δὲ βρίσκω τὰ φύλλα ποὺ τὴν ξακολούθησαν καὶ φαίνετα νὰ λείπουν πολλὰ.

IV.

9 Ἰούλιος 19...

Σήμερα πῆγα στὸ νεκροταφεῖο ὅπου τὸν θάψανε. Παραμερίζοντας τὰ ξερόχορτα ἔφτασα ὡς τὸ γέριον κυπαρίσσι ποὺ σημάδεύει τὸ μνημα του. Ἐκεκῆθησα στὴν ἀβολὴ σκιά, ἀκουμπώντας στὸ μαῦρον ξύλινο σταυρὸ, ὅπου γράφτηκε τ' ὄνομά του πλάι στῆς γυναίκας του. — Μιὰ στεγνὴ σιωπὴ παντοῦ

κάτω απ' τ' απλάκωτο ηλιόδαρμα, και μόνο κάπου, κάπου τὸ βόυσμα κάποιες ἀγριες μέλισσας πὸ γυρεύει λίγο χυμὸ σὲ κανένα περασμένο λουλοῦδι πὸ προβάλλει ξέθωρο και φθισικὸ μέσκα στὰ σκονισμένα χόρτα, τὸ ἀτσάλινο πριόνισμα τῶν ἀκριδιῶν πὸ κράζουσε τὴ δέψα τῆς γῆς, και τὸ μονότονο θρούσμα τῶν ξερῶν στεφανιῶν πὸ ξεφυλλάζονται στὸ παραμικρὸ φύσημα. Ἐκεῖ πέρα κοιμάται τὸν ὕπνο πὸ νύσταζε τόσον καιρό. Στὸ μῆμα του ἡ ἴδια συννεριά πὸ σκέπαζε τὸ βίον του. Οὐτ' ἓνα λουλοῦδι, οὐτ' ἓνα σημάδι ἀγάπης. Ἐκεῖ στὴν περᾶμερη γωνιά τοῦ νεκροταφείου, πὸ σπάνια παταῖ πόδι ἀνθρώπου, σβύνουν και τὰ τελευταία σημάδια αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ὅταν πέσουν σάπια τὰ ξυλένια χέρια τοῦ σταυροῦ, ὅλα θάχουν τελέψει. Στὶς λίγες παραγγελίες πὸ ἀρῆσε γραφτὲς πρὶν πεθάνῃ ἦταν κι' αὐτὴ: παρακάλισε νὰ μὴ φροντίση κανένας γιὰ τὸ μῆμα του. Τὸ χῶμα δὲν εἶνε ἀγορασμένο. Σὲ λίγο καιρὸ θὰ θάψουν στὴν ἴδια γωνιά κι' ἄλλους ἀκληρους σὰν κι' αὐτόνα και τὸ κυματάκι πὸ ἀνισήκωσε γιὰ μιὰ στιγμή ἡ ὑπερξὴ του στὸν ὠκεανὸ τῆς ζωῆς, θ' ἀπλώσῃ, θὰ μακραινῇ, θὰ μακραινῇ και θὰ σβύσῃ ὀλότελα στὸ ἀπειρο. Κάτι μιὰ φορὰ, σὲ λίγο τίποτα!

Ἐμεινα γεμμένος στὸ μῆμα του ὡς πὸ δράδουαζε. Ἡ ὦρα κώλησε χωρὶς νὰ τὴ στοχαστῶ. Ἡ γαλήνη τοῦ τάφου ἐκεῖνου πέρασε σιγὰ σιγὰ στὴν ψυχῆ μου, και ἡ λύπη μου μεταβλήθηκε σὲ μιὰ βαθυὰ ὑπερκόσμια ἔκσταση. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου ἐνοιωσα πραγματικὰ πὸς ὁ θάνατος εἶνε ἀληθινὰ ἀνάπαψη γιὰ μερικοὺς ἀνθρώπους και πὸς τὰ δάκρυα εἶνε ἀδίκια στὸ φέρετρό τους.

Τώρα ὁ ἥλιος κατέβαινε ἀργὰ πίσω απ' τὰ πανάρχαια δέντρα τοῦ νεκροταφείου. Οἱ ἴσκιος τῶν σταυρῶν ἐπλάγιασαν, μακραινεν κι' ἄλλο, κι' ἄλλο, ἐχλώμασαν κ' ἐσθυσαν.

Στὸ θραδινὸ ἀγέρι πὸ σηκώθηκε ξαφνικὰ, τὰ κεκρίσσια ἀρχισαν τίς βαρυὺς τους ψαλμωδίες και τὰ λίγα λουλοῦδια πὸ ξέφυγαν τὴ λαῦρα τοῦ λιοπυριῶ ἀναγάλλιασαν ἀπάνου στοὺς παραμελημένους τάφους, σὰ νὰ θυμήθηκαν κάτι γλυκὸ πὸ ἔχουν ξεχάσει οἱ ζωντανοί, κάτι σὰ λησμονημένο τραγοῦδι πὸ κλαίει στὶς χόρδες κάποιου παληοῦ διολιῶ, και πὸ λέει τίς τόσες ἐμορφιὲς πὸ ἐσθυσαν. Κάτω απ' τὸν πλατὸν οὐρανὸ ὅπου ἀνοίγαν τὰ θλέφαρά τους τὰ πρῶτα ἀστρα, σὰν μακρινὰ μάτια πὸ συμπονοῦν βουβὰ σ' ὅ,τι ὑποφέρει στὴ γῆ και στρέφεται ἀπειλισμένο σ' αὐτά, τὸ νεκροταφεῖο ξύπνησε ν' ἀνιστορήσῃ σιωπηλά, τόσα περασμένα πὸ κοιμοῦνται, ἀλαλα τώρα κάτω απ' τίς πέτρες

(Ἐχει συνέχεια)

ΧΡΟΝΙΚΑ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΑΠΑΙΤΟΥΜΕ

Στὸ πρῶτο μας φυλλάδιο, μέσα στὸ ἄρθρο ὅπου ἀνοίγαμε τίς δυὸ μεγάλες κοινωνικὲς μας πληγὲς πὸ σκόπευε νὰ καυτηριάσῃ τὸ περιοδικὸ μας, σταματήσαμε, μὲ πολὺ δίκαιη ἀγανάκτηση, και στὴ σαλίλα πὸν βόσκει κ' ν' ἀνώτερο πρὸ πάντων κλήρο μας. Τὸ ἄρθρο ἐκεῖνο κριθῆκε και κατακρίθηκε ἀπὸ πολλοὺς. Μᾶς εἶπανε τρελλοὺς, ἀπότομους, φαντασιοκόπους, προφήτες κακῶν, δραματιστὲς ἀνύπαρκτων κινδύνων. Ἡ γνώμη μας δὲν ἄλλαξε. Τὴν πεποιθήσῃ μας ἐκεῖνη, τὴν ἔχουμε και θὰ τὴν ἔχουμε, ἐνόσω τὰ πράματα κι' ὄχι τὰ λόγια δὲ μᾶς πείθουν γιὰ τὸ ἐνάντιο, ἐνόσω βλέπουμε ἀκόμα σὲ θρόνους ἀγιοσύνης και ἐθνικῆς ἀποστολῆς ὑποκείμενα πὸν θὰ λέρωναν ἀκόμα και τὸ σκαμνὶ τοῦ κακούργου.

Μόλις πέρασαν τρεῖς μῆνες ἀπὸ τότε. Στὸ «Ἄνω-Κάτω» τῆς 22 Ἰανουαρίου, ὁ κύριος Δελῆς, μόνος — και τὸν συγκαίρουμε γι' αὐτὸ — θεώρησε καθήκον του νὰ ξεσκεπάσῃ ἐπὶ τέλος ἓναν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἐθνικοὺς μας παλιάτσους, τὸν Ἅγιο, καθὼς γράφει, Ξερρῶν. Γνωρίζουμε καλά τὸν κ. Δελῆ. Κι' ἀφοῦ μᾶς λέγει πὸς βασιτᾶ στὰ χέρια του τίς ἀποδείξεις πὸν χρειάζονται και πὸν εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ τίς βρῇ κανεὶς σήμερα, δὲν μπορούμε παρὰ νὰ τὸν πιστέψουμε. Μ' ὄλον τοῦτο παραδεχόμεστε, γιὰ μιὰ στιγμή, πὸς ὁ κ. Δελῆς μᾶς λέγει ψέματα, πὸς ὁ κ. Δελῆς συκοφαντεῖ, πὸς ὁ κ. Δελῆς βεβηλώνει τὴν κρινένια λευκότητα ἐνὸς Ἁγίου.

ΚΑΙ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕ:

Ἡ νὰ φεντίσουν οἱ ὀρμόδιοι τὸν κ. Δελῆ, νὰ τὸν παρακαλέσουν δηλαδὴ νὰ μιλήσῃ και ν' ἀναιρέσουν κατόπι τίς συκοφαντίες του μὲ τρόπο πὸν νὰ φωτίζῃ παστικὰ και ξάστερα τὴν ὑπόθεση, ἢ, ἂν δὲν μπορούν νὰ τὸ κάμνουν αὐτὸ, ἢν ὁ κ. Δελῆς ἔχῃ δίκαιο, τότε νὰ καταιρέσουν τὸν Ἅγιο — ἢ νὰ τὸν στείλουν, καθὼς λέγει ὁ κ. Δελῆς, στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἂν πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος κατάντησε πρὸ πολλοῦ ἡ σκουπιδιά τοῦ Κυρίου.

Ἄλλοιῶτικα, ὁ «Λόγος» θὰ μεταχειριστῆ, σὴν ἀνάγκη, ὅλα τὰ μέσα, ποὺ διαθέτει, γιὰ νὰ δώσῃ τὴ σοβαρὴ νότα ποὺ χρειάζεται, μαζὺ μὲ τὴ σάτυρα, σὲ μιὰ ὑπόθεση τόσο φρικιαστικὴ.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Ο «ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ»

βρίξει. Τὰ μέλη τοῦ Προοδευτικοῦ Κέντρου, δηλαδή οἱ μαλλιαροί, εἶναι κατὰ τὴ γνώμη τοῦ «ἄνθρωποι ἀνισόρροποι, εἶναι σπεῖρα κακοήθης, ὁ σκοπὸς τῆς ὑποίας πᾶσι γνωστὸς τυγχάνει, εἶναι ἀνίεροί τινες, ὅτινες συνωμοτοῦσι κατὰ τῆς γλώσσας μας, εἶναι ἀντεθνικοί, εἶναι προδότες». Κι ὁ «Ταχυδρόμος» βρίξει γιὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν εὐγένεια τῆς γλώσσας του καὶ τὴν εὐγένεια τῆ δικῆ του. Βρίξει ἀνθρώπους ποὺ θὰ τιμοῦσαν κάθε δημοσιογραφία, ἐκτὸς ἐκείνη ποὺ πῆρε γιὰ σκοπὸ τῆς νὰ τυπώῃ χαρτὰ γιὰ νὰ μαζεύῃ δεκάρες, χωρὶς ὅμως «νὰ σκέπτεται ν' ἀσχοληθῆ περὶ τοῦ ἐπιδιωκομένου αὐτῶν σκοποῦ».

Καὶ ὅμως ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ ἐδῶ, κύριε ἀγνωστε τοῦ «Ταχυδρόμου» ποὺ δὲν ἔχεις ὄνομα γιὰτὶ δὲ σοῦ ταιριάζει. Ἐπρεπε νὰ ξετινάξῃς τὴν Μανταρινικὴ σου ταμπελιὰ, νὰ πηδήξῃς μιὰ γιὰ πάντα τὸ Σινικὸ τείχος τῆς βλακειᾶς σου, νὰ διώξῃς ἀπὸ τὸν ἀραχνισμένον σου ἐγκέφαλον τὸν ἐφικτὴ τῆς προκατάληψης, καὶ ἀνοίγοντας τὰ βιβλία ἐκείνων ποὺ κατακρίνεις, νὰ μελετήσῃς, νὰ σκεφθῆς καὶ νὰ μάθῃς. Νὰ μάθῃς πὺς σκοπὸς μας εἶναι ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωή, πὺς ἡ Ἐπιστήμη εἶναι μὲ τὸ μέρος μας, πὺς μέσα στοὺς μαλλιαροὺς, στοὺς ἀνισόρροπους καὶ στοὺς προδότες, ποὺ δὲν καταδέχεσαι νὰ τοὺς τιμήσῃς «ἀφιερῶν δι' αὐτοὺς ἔστω καὶ ὀλίγας γραμμὰς». βρεθῆκανε καὶ βρίσκονται ἕνας Χριστόπουλος, ἕνας Βηλαρᾶς, ἕνας Σολωμὸς, ἕνας Πολυλάς, ἕνας Τυπάλδος, ἕνας Βαλλιαωρίτης, ἕνας Ασκαράτος, ἕνας Ροῖδης, ἕνας Βιζυηνός, ἕνας Μακροῦς, ἕνας Παπαδιαμάντης, ἕνας Καμπύσης, ἕνας Κρυστάλλης, ἕνας Μαδύλης, ἕνας Μαρτζώκης, ἕνας Χριστομάνος, ἕνας Παλαμάς, ἕνας Φυχάρης, ἕνας Πάλλης, ἕνας Φώτης Φωτιάδης, ἕνας Γιαννίδης, ἕνας Καρκαθίτσας ἕνας Παπαντωνίου, ἕνας Πορφύρας, ἕνας Μελάς, ἕνας Νιρβάνας, ἕνας Γρουπάρης ἕνας Καλομοίρης, καὶ ἄλλοι καὶ μαζὺ μ' αὐτοὺς —μὴ πρὸς κακοφροσὺμό σου — καὶ ἕνας Βενιζέλος, ἄνθρωποι, δηλαδή, ποὺ ξόδεψαν τὴ μεγαλοφυΐα τους γιὰ νὰ ντύσουνε, ἐσένα τὴ μούμια, μὲ τὴ λαμπρότατη πορφύρα τοῦ Νεο-Ἑλληνικοῦ ὀνόματος.

Κ' ἔρχεται τώρα, ἀρητῆς τῶν Σολωμῶν καὶ τῶν Παλαμάδων ποὺ σοῦ δώσανε τὴ δόξα καὶ τὴν τιμὴ, καὶ ἔρχεται κατακριτῆς τῶν Βενιζέλων ποὺ σοῦ δώσανε τὴν Ἑθνικὴ σου περηφάνεια, καὶ ἀκόμη, ἐν θελήσουμε νὰ πᾶμε πρὸ βαθεῖα, ἔρχεται νὰ ρίξῃ τὴ βρισιὰ καὶ τὸ ἀνάθεμα στὸ λαὸ τῶν Κωλοαστρονακίων ποὺ σοῦ ἔδωσαν τὸ πολυτιμότερον ἀγαθὸ τοῦ κόσμου, τὴν Ἐλευθερίαν, χωρὶς νὰ μιλή, νὰ γράψῃ, ἢ νὰ αἰσθάνεται τὴν καθαρεύουσα.

Ἄν ἀπορᾶσιζες νὰ ταράξῃς λιγάκι τὸν ὕπνον τῆς ἀμάθειας καὶ τῆς ἀμορφωσιάς

σου, θὰ μάθαινες καὶ ἄλλα πολλὰ : Θὰ μάθαινες πρῶτα πρῶτα πὺς δὲν εἶναι παληκαρίσιο ν' ἀπλώνῃς τὰ σάλια σου ἀπάνω στὸ φύλλον σου, κρυμένον πίσω ἀπὸ τὴν ἀνωνομία, καθὼς ὁ μυξοσάλιαγκος πίσω ἀπὸ τὸ λαχανόφυλλο του. Θὰ μάθαινες πὺς ἐκεῖ κάτω, στὴ χώρα ποὺ ἀνάστησε ὁ Κυβερνήτης ὁ Μεγάλος, ἡ γλώσσα ἢ μαλλιαρὴ, δηλαδή ἡ γλώσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, μπῆκε στ' ἀστικὰ σχολεῖα γιὰ νὰ περάσῃ σὲ λίγιστα γυμνάσια. Θὰ μάθαινες —παίρνω ἕνα παράδειγμα γιὰτὶ ὑπάρχουνε πολλὰ πὺς ὁ Δελμούζος ὁ μαλλιαρὸς καὶ ὁ ἄθεος, ὁ Δελμούζος ποὺ κάθησε στὸ σκαμνὶ τοῦ κακούργου γιὰτὶ βρεθῆκανε καὶ ἐκεῖ μερικὰ ἔθνικα καὶ φιλογενέστατα κνώδαλα ποὺ τὸν ἔσυραν στὰ δικαστήρια, ὁ Δελμούζος ὁ ἀντεθνικὸς καὶ ὁ προδότης εἶναι σήμερα ἀνώτερος ὑπάλληλος στὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Θὰ μάθαινες καὶ αὐτὸ θὰ σοῦ φανῆ σὺν παραμυθί, πὺς ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ, δηλαδή ἡ ἀντιπροσωπεῖα τοῦ ἔθνους σου, δηλαδή τὸ ἔθνος σου ὀλόκληρο ἀρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα σας —μιὰ φορὰ καὶ ἕνα καιρὸ, στὰ 1911, ὤρισε ἐπίσημη ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐξετάσῃ ἂν ἀλήθεια οἱ μαλλιαροὶ «συνωμοτοῦσι προδοτικῶς κατὰ τοῦ ἔθνους τοῦ Ταχυδρόμου». Τὸ ἀποτέλεσμα : Σοῦ ἀντιγράψω ἀπὸ τὴν ἐπίσημη ἐκθεση «τῆς ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐξεταστικῆς τῶν πραγμάτων Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς» τὰ μέρη ποὺ σχετίζονται μ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Κι ὁ ἔχων ὠτα ἀκούει ἀκούτω :

« Ὁ ἕκ τοιοῦτων λόγων (λέγει πρὶν τοὺς λόγους) ἐθνὸν ζωηρὰν ἀπήχθαι ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ πολλοῦ καὶ ὄμοιον φόβος περὶ κινδύνου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένων ἔθνικων ἰδεωδῶν παρεσκεύασε κατάλληλον τὸ ἔδαφος νὰ βλαστήσουν καὶ ὑπόνοια περὶ ξενικῆς ἐπιβουλῆς καὶ προδοτῶν Ἑλλήνων, ὧν αἱ συνειδήσεις διὰ ποικίλης προσελκύσεως νομισμάτων καὶ ἰδία ρουβλίων ἐξηγοράσθησαν ἵνα καταπροδώσωσι τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα διὰ τῆς διαδόσεως τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μαλλιαρῆς γλώσσας, ἀμφοτέρων συγχεομένων ἐν τούτῳ διὲν ἐν προχείρῳ ἀντιλήφει φαίνονται αὐτὰ ἀντιθέμενα πρὸς τὴν καθαρεύουσαν. Ὅσον μείζων ἐφαίνεται ἡ παρίστατο ὁ κίνδυνος γλώσσας καὶ πατριδος, τόσον μείζων ἔδει νὰ εὐρεθῆ τὸ ἀποχρῶν αἴτιον. Καὶ οὐδὲν τὸ παραδόξον, ἂν προχειρότερον εὐρέθησαν τὰ πατριπαράδοτα ρουβλία καὶ οἱ ξενικοὶ δάκτυλοι. Ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἀπὸ ποικίλων βημάτων ἐπισήμων, καὶ ἐπαιθρίων ἐπαίσισόμενοι ἀπλῶς μὲν οἱ εὐλαβέστερον πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες, ρητὸς δὲ καταγγέλλοντες οἱ θαρραλεώτεροι καὶ οἱ ἔχοντες συμφέρον πρὸς διέγερσιν θορύβου, διὲν ὑπάρχουσιν Ἑλληνας ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι οἱ λαμβάνοντες χρήματα παρὰ ξένων, ὅτινες διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας προσδοκῶσι καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοιαῦτα διαδίδοντες ἐπιλόγιζον οὐχὶ ἀπαικῶτως εἰς τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις καὶ καθ' ὅλα καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει δὲν ἐδυσκολεῖσθαι νὰ παρέχῃ πίστιν εἰς τοιαύτας διαδόσεις. Λαὸς περικομισμένος ἐπὶ τοιαύτης φαντασίας, ὁσάκις θὲν εὐρίσκει συγκεχυμένα αἴτια, τρέπεται εὐχερῶς εἰς τὰ μᾶλλον φανταστικά, ἐναγκαλίζεται δὲ τοσούτον εὐχερῆστερον ταῦτα, ὅσον μᾶλλον κολακεύονται τὸν ἑγωισμόν του καὶ τὴν φιλαυτίαν του.

Γιγνώσκων δ' ἄφ' ἑτέρου ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὴν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν τῆς ἱστορίας του, τῆς γλώσσης του, τῶν μνημείων του, τῶν παραδόσεών του καὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ, εἶναι πρόχειρος νὰ πιστεύῃ, ὅτι πᾶς ξένος φθονῶν αὐτὸν καὶ ἔχων συμφέρον νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν, θὰ στραφῇ κατὰ τῆς πολιτικῆς κληρονομίας του καὶ θὰ εἴρῃ εὐχερῶς καὶ Ἑλληνας γινόμενους ὄργανα τοιούτων ἐπιβουλῶν σκοπιῶν. Ἄλλως δὲ καὶ ἡ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικῆ καὶ ἰδίᾳ τῆς πρώτης βασιλείας καὶ τῶν μεσοβασιλείων καὶ ἡ πολιτικῆ ἢ ἀφορῶσα εἰς τὸν ἀλλέτριον Ἑλληνισμόν, συνηθέστατα παρονοίασαν ὡς κείρους παράγοντας τοὺς ἀλλοεθνεῖς, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δυσκολεῖται ὁ θέλων νὰ βλέπῃ τοὺς ἀναμνησμένους καὶ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ αὐτοῦ ζητήματα, ὅσον καὶ ἔσοχὴν τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διγλωσσίαν. Εἰδικῶς δ' ἐν τῷ συγχρόνῳ γλωσσολογικῷ ἀγῶνι εἶχε πολλοὺς λόγους ὠθοῦντας αὐτὸν εἰς τὸν ἐνωτικὸν τῶν περὶ προδοσίας ομιρολογιῶν. »

« Εἶναι ἀδικαιολόγητον καχυποψίας ὑπάγομεναι νὰ θεωρηθῶσιν οἱ ὀπίθοι τοῦ μαλλιαρισμοῦ ἀπὸ σκοποῦ ἐπιβουλεύοντες τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα, ὡς προδοταί. Ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικῶς δυσχερὲς εἶναι νὰ δεχθῆ τις ὅτι οἱ ἔθνη τοῦ Ἑλληνισμοῦ στραφένται κατὰ τοῦτον ἢ ἐκείνου τοῦ γλωσσικοῦ Ἑλληνικοῦ ἰδιώματος. Πᾶς ξένος ἔχθρος, θέλων νὰ καταστρέψῃ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς γλώσσης, θὰ προσπαθῆ νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ πάντα αὐτῆ· τὰ ἰδιώματα, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες διατηροῦσι τὸν ἴδιον ἔθνησμον ἐν τῇ ἀλλετριῶτι χώρῳ, ἀλλ' ἂν κατὰ τινος ἰδιώματος θὰ ἐνόμιζον ὅτι ἔπρεπε εἰδικώτερον νὰ στραφῶσι, τοῦτο θὰ ἦτο ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, δι' ἧς οἱ Ἕλληνες οὕτοι καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐλευθέρῳ πατρίδι ἀδελφοὺς αὐτῶν συνεννοοῦνται. **Θὰ ἦτο δ' αὐτόχρημα μωρὸς ὁ ξένος ἔχθρος, νομίζων ὅτι, καταπολεμῶν τὴν ἀκρατὸν καθαρεύουσαν καὶ εἰσάγων τὴν δημοτικὴν, θὰ ἐξημίλου τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα.** »

« . . . Ὁ κ. Μιστριώτης ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς ἐξεταζόμενος καὶ ἐπὶ τὸ κράτος ἀγανακτήσεως διὰ τὰς ἐνεργείας τῶν χυδαίων, ὡς ὀνομάζει τοὺς μαλλιαροὺς, ἀφελθεὶς εἰς ἐναντιὸν πρὸς στιγμὴν εἶπεν: « Βρὲ ἡ καθαρεύουσα εἶναι ψόφια γλῶσσα, ἢ εἶναι ὀλοζώνταρη; » Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει δ' ἐνός τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἂν αἱ λέξεις αὗται εἶναι τῆς ἀκράτου Ἀιτικῆς Διαλέκτου, ὁμολόγησεν ὅτι καὶ αὐτὸς μεταχειρίζεται δύο γλώσσας, δικαιολογούμενος ὅτι ἄλλως ὁμιλεῖ πρὸς τὸν ἡγερέτην καὶ ἄλλως ὅταν διδάσκη. ἀκριβῶς ὅπως ἐν τῇ οἰκίᾳ του φορεῖ κοινωτικὴν, ἢ ἄλλ' ἐξοχόμενος τῆς οἰκίας του φέρει ρεδιγκόταν. Καὶ αὕτη, ἀκριβῶς, εἶναι ἡ αἰτιολογία τῆς ἄφροναμένης διγλωσσίας. »

« . . . Ἐπὶ τούτοις ἡ Ἐπιτροπὴ περαιούσα τὸ ἔργον αὐτῆς, συμπεραίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ γλωσσικῷ ζητήματι οἱ γενόμενοι ὄργανα ἐπιβουλῆς κατὰ τῶν ἔθνησμων συμφερόντων. »

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17 Δεκεμβρίου 1911.

Αὐτὰ ἔγραψε ἡ ἐπίσημη ἐπιτροπὴ τῆς Ἑθνικῆς μας Βουλῆς. Τὰ ἔγραψε καὶ τὰ ὑπόγραψε: Προεδρεύων, **Ι Καναβός**—Εἰσηγητῆς, **Π. Δαγοπάνης**, — Μέλη, **Π. Γρυπάρης, Δ. Οἰκοδόμου, Π. Ἰατροπόπουλος**. Σοῦ εὐχούμην νὰ κάμῃς κ' ἐσὺ τὸ ἴδιον στὸ ἐξῆς, κύριε ἀνώνυμε τοῦ «Ταχυδρόμου». Νὰ μελετᾷς προτοῦ νὰ γράψῃς καὶ νὰ ὑπογράψῃς μόλις ἔγραψῃς. Κι αὐτὸ, γιὰ νὰ μὴ φτάσῃς ξανά στὸ ἐξευτελιστικὸ γιὰ σένα κατάντημα, νὰ σὲ πιάσῃ πάλι ἀπ' τ' αὐτὸ καὶ νὰ σὲ βάλῃ στὴ θέσθ σου ἕνας ἀνισόρροπος, ὅπως ἐγώ.

Καὶ τώρα, ἀπαίτῳ νὰ ψυχολογήσωμε λιγάκι τὴ λέξη **ἀντεθνικός**. Ἀντεθνικός θὰ πῆ πολλὰ πράγματα καὶ γενικά, θὰ πῆ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀντίθετη συνειδήτη μὲ τὴ συνειδήτη τοῦ ἔθνους του. Τὸ ἔθνος σου, κύριε ἀνώνυμε τοῦ «Ταχυδρόμου», παραδέχτηκε πῶς οἱ μαλλιαροὶ δὲν εἶναι προδοταί, πῶς προδοτῆς θὰ ἦταν ἐκεῖνος ἴσια, ἴσια, ποὺ θὰ ἐστρέφεται **εἰδικώτερον κατὰ τῆς δημοτικῆς γλώσσης, δι' ἧς οἱ ἀλλέτριοι Ἕλληνες καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐλευθέρῳ πατρίδι ἀδελφοὺς αὐτῶν συνεννοοῦνται** καὶ πῶς «**θὰ ἦτο αὐτόχρημα μωρὸς ὁ ξένος ἔχθρος, νομίζων ὅτι καταπολεμῶν τὴν ἀκρατὸν καθαρεύουσαν καὶ εἰσάγων τὴν δημοτικὴν, θὰ ἐξημίλου τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα**». Αὐτὰ δὲν τὰ παραδέχτηκε ἐσὺ ἀκόμη. Τὸ ἔθνος σου τὰ παραδέχτηκε ἀπὸ τὸ 1911.

Καὶ προβάλλει ἀμέσως σὲ κάθε λογικῆ σκέψη τὸ ἀκόλουθο δειλήμμα: Ἢ τὰ ἔξω ἀὐτὰ ὅλα, καὶ τότε ἔχω τὸ δικαίωμά νὰ σὲ κατηγορήσω καὶ σὲ κατηγορῶ πῶς ἀπὸ τῆς 17 Δεκεμβρίου 1911 ἴσια μὲ σήμερον ἐξῆσες μιὰ ζωὴ ἀντεθνική, ἢ δὲν τὰ ἔξω ἀὐτὰ, καὶ τότε μοῦ φαίνεται πῶς φουτρώνεις ἐκεῖ ποὺ δὲ σὲ σπέρνουνε, πῶς δὲν ἔχεις δηλαδὴ τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσῃς, ἐσὺ ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔχεις καθήκον νὰ παρακολουθῆς τὰ ἔθνη καὶ ζητήματα γὰ νὰ φωνάξῃς τὸ κοινὸ μας. Καὶ ξαναρχοῦμαι—γιατὶ μ' ἀρέσει νὰ δικαιολογῶ κάθε μου γραμμὴ—σ' ἐκεῖνο ποὺ εἶπα πρὸ μπροστά, πῶς ἀνήκεις δηλαδὴ σὲ μιὰ δημοσιογραφία ποὺ πῆρε γιὰ σκοπὸ τῆς νὰ τυπώῃ χαρτιά γιὰ νὰ μαζεύῃ δέκαρες.

Ὅσο γιὰ τὸ γάντι ποὺ μᾶς ρίχτετε φεβερίζοντας πῶς «**θὰ ἐπανέλθῃς ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦτου θεματός**» θὰ βρεθῆ κάποιος ἀνισόρροπος—νὰ εἶσαι θεόκτιος γι' αὐτὸ—ποὺ θὰ τὸ μαζέψῃ, μὲ τὴ μάσκα. Εἴμασταν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲ φουτρώνεται τὰ ξολένια φόβητρα, ποὺ χρόνια τώρα κατῳρθῶσαν νὰ προφυλάγουν μὲ τὴ νύκτῃ τοὺς χειρονομία τὰ σάπια κούτσουρα τῆς πρόληψης καὶ τῆς ἀμάθειας, μέσα στοὺς λασπωμένους ἀγρούς τῆς κοινωνίας μας. Τὸ μέλλον δὲ μᾶς τρομάζει, γιατί τὸ μέλλον ἀνήκει σ' ἐμᾶς. Ὅταν φτάσῃ στὴ χῶματᾶ μας ὁ καλὸς Ὀρφέος ποὺ περιμένουμε καὶ ποὺ ἔρχισεν νὰ καρπίζῃ τοὺς Ἑθνικοὺς μας ἀγρούς μὲ τὸ σιδερένιο ἀροτρο τῆς φώτεινης τοῦ ἀντιλήψης, τότε θὰ πᾶς κ' ἐσὺ, ὄχι ἐκεῖ ποὺ στέλνεις ἐμᾶς, θὰ πᾶς ἐκεῖ ποὺ πᾶν τὰ κούτσουρα, στὸ κῆρο τῶν σκουπιδιῶν, ἐκεῖ ποὺ πᾶν ὅ,τι χρησιμεύει μιὰ φορά, μὰ δὲν μπορεῖ πᾶ νὰ χρησιμεύῃ.»

Ὁ ΝΗΣΕΚΕΣ

ΑΛΛΗΔΟΓΡΑΦΙΑ

Σεβαστοί μας Κύριοι,

Ἄδυνατο νὰ σᾶς ποῦμε μὲ λόγια ξερὰ τί χαρὰ, τί συγκίνηση νοιώθουν σήμερα οἱ καρδιές μας, σήμερα πού εἴμαστε πιά βέβαιοι πὼς ὁ τρισπόθητος «Λόγος», ἡ ζωντανή αὐτὴ ἐκδήλωση τῆς σκέψης μας, τῆς ζωῆς μας καὶ τῆς προόδου μας, προβάλλει νικητὴς κάθε φόβου, γιὰ νὰ δείξῃ πὼς ζοῦμε, πὼς μεγαλύνουμε, πὼς νικοῦμε!

Δὲν τολμοῦμε ἀκόμα νὰ τὸ πιστέψουμε — ἂν καὶ ἀπὸ χρόνια τώρα τὸ νοιώθαμε πὼς τὸ ξεχειλισμὸς αὐτὸ τῆς ζωῆς πού βλέπαμε γύρω μας, εἴταν ἄδυνατο νὰ μὴ φέρῃ στὴ μέση κάτι γερὸ καὶ μεγάλο — δὲν τολμοῦμε, νὰ τὸ πιστέψουμε πὼς μέσα στὴ σχολαστικώτατη αὐτὴ Πόλη, μέσα στὸ μουχλιασμένο αὐτὸ κέντρο τοῦ παπαδισμού καὶ τοῦ δακτυλισμοῦ, θὰ μπορούσαμε ἐμεῖς οἱ λίγοι ζωντανοὶ νὰ προβάλουμε νικητὴς γιὰ νὰ σαλπίσουμε ὀλόγυρά μας πὼς ζοῦμε, «νὰ φωνάξουμε τὸ παρὸν, πιστοὶ στρατιῶτες τῆς ζωῆς» καθὼς λέγει ὁ Παλαμάς, καὶ μοναχοὶ μας νὰ κόψουμε κάθε τι μουχλιασμένο καὶ σάπιο πού βλέπουμε γύρω μας, ἀπ' τὴν παπαδοσαπίλα ὡς μὲ τὴν καθαρεύουσα...

«Νὰ ζήσῃ, νὰ χιλιάσῃ τὰ χρόνια του ὁ «Λόγος» νικητὴς καὶ ἀγέρωχος καὶ δυνατὸς», αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη εὐχὴ πού βγαίνει σήμερα ἀπ' τὴς καρδιές ὅλων μας γιὰ μοναχὸ δείγμα τῆς χρεῶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μας.

«ΜΙΑ ΣΥΝΓΡΟΦΙΑ ΑΠΟ ΝΕΟΥΣ»

—Εὐχαριστοῦμε θερμὰ τοὺς ἐθνομίχους νέους γιὰ τίς εὐχές τους. Ὅταν ἓνας λαὸς ἔχῃ τέτοια παιδιὰ, μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὸ μέλλον. Νὰ τοὺς γνωρίσουμε.

Ἀγαπητέ μου Μπεκέ,

Ὁ «Λόγος» σου μοῦ ἔφερε στὴν καρδιά ἐνὶ ἐξαιρετικὸ ἀναγκάλισμα. Ὅχι μονάχα γιὰ τὸ ὄρατο πρόγραμμα πού δίνεις τόσο παστρικὰ, ξάστερα καὶ παλλικαρίσια, μὰ καὶ γιὰ τὴν γλώσσα στὴ γλώσσα τῆς καρδιᾶς, στὴ ζωντανὴ δημοτικὴ, στὴν καθάρια Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Τὸ ἔργο πού καταπιάνεται εἶναι μεγάλο, ἐθνικὸ πέρα πέρα, λογικὸ ὅσο μπορεῖ νὰ γένη. Μὲ τὴν παλλικαρίσια πένα σου καὶ μὲ τὴ μεγάλη ἀντιληψὴ σου γιὰ τὴ ζωὴ τὴ ζωντανή — ἐπίτρεψέ με τὸν πλεονασμὸ — πού αἰσθάνεται ὁ καλοκαμωμένος στὸν κόσμον (Gut gemacht) ὅπως λέν οἱ Γερμανοί, δηλαδὴ ὁ γεννημένος ἀπ' τὴ Φύση σωστός στὰ μυαλὰ καὶ στὴ γνώση — κι αὐτοὶ εἶναι βέβαια πολὺ λίγοι — καὶ ὄχι ὁ ἐμπορρακαμωμένος, ὅπως τὸ πέρνομε ἐμεῖς, μὲ τὴν παλλικαρίσια σου πένα θὰ σύρῃ πολλοὺς πίσω σου, γιὰ τὴν καὶ τὸ «πλήρωμα τοῦ χρόνου» ἔφτασε καὶ θὰ βρεῖς καὶ τὸ δρόμο κομμάτι παστρεμένο ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀγκάθια τῆς μοῦχλας, τῆς σχολαστικότητος καὶ τῆς ἀγυρτίας.

Ἀπὸ τὸν Κορῆ ὡς τὸν Ψυχάρη καὶ ἀπὸ τὸν Σολωμὸ ὡς τὸν Παλαμά, πολλοὶ δουλέψανε μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό. Ἐρχεσαι τώρα Ἐσὺ, κατώτερος

ἀπὸ κανένα κι ἀνώτερος ἀπὸ πολλοὺς, νὰ συνεχίσῃς τὴ δουλειά τους! Θάρρος! καὶ θὰ ἐπιτύχῃς. Κάποια ἑφημερίδα Ἑλληνικὴ, κι αὐτὴ ἢ κάποια εἶνε ἢ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ ἑφημερίδα πού βγαίνει στὸν κόσμον, ἔχει ὡς ἔμβλημα τῆς «Ἀλήθεια πῶζει» καὶ μὲ τὴ devise αὐτὴνα ἔφταξε μιά ἐξόδευση ἀπὸ ἑκατὸ χιλιάδες φύλλα τὴν ἡμέρα — πού σοῦ εὐχομαι γιὰ τὸ «Λόγος», ὄχι γιὰ νὰ γένης πλούσιος — οἱ ἄνθρωποι τῆς ἰδέας εἶναι πάντα πλούσιοι καὶ περιφρονοῦν τὰ χρήματα — ἀλλὰ γιὰ νὰ φωτίσῃς τ' ἀραχνισμένα μυαλὰ τοῦ Ρωμαϊκου, πού ὑπνοτισμένο, ἀσουρούπιαστο καὶ βλάκικο, φιλεῖ ἀκόμα τὰ χέρια τῶν παπάδων καὶ ξελαρυγγίζεται νὰ ξεφωνίξῃ «ζήτω» γιὰ τοὺς χρυσοφορεμένους χαμάλγηδες πού θρέφονται μὲ τὸν ἴδρον τοῦ φτωχοῦ καὶ ἀνυπεράσπιστου ἐργάτη.

Ἦθελα νὰ σὲ μιλοῦσα ὡς τὸ προῖ — σὲ γράφω μεσάνυχτα — γιὰ τὸ ἔργο πού καταπιάνησαι, γιὰ τὴν χρειάζεται νὰ γράψῃ κανεὶς τόμους ἀλάκτους γιὰ νὰ γυρίσῃ τὸ στραβὸ μυαλὸ τῆς Ρωμοσύνης.

Ἐννοια σου, Μπεκέ! Μπρὸς πάντα, κι ἂν δὲ διῆς τὸ «Λόγος» σου στοῦ Πατριάρχου καὶ στῶν Δεσποτάδων τὰ γραφεῖα, θὰ μπεῖ ὅμως καὶ πρέπει νὰ μπεῖ σὰν Εὐαγγέλιο στὰ σπίτια τῶν πιστῶν τῆς ἰδέας. Καὶ πρέπει ὅλοι νὰ γένουν τέτοιοι, ἂν θέλουμε νὰ ζοῦμε σὰν Ἔθνος πού νὰ τὸ λογαριάζουν οἱ Δυνατοὶ. Ὅχι πιά τὸ :

Ταπεινότητα σοῦ γέρνει
ἢ τρισάθλια κεφαλή,
σὰν φτωχοῦ πού θυροδέγνει
κι εἶνε βάρος ἰου ἢ ζωή.

Ἀλλὰ τό:

Ὁ! τρακόσιοι σηκωθεῖτε
καὶ ξανάριστε σὲ μᾶς,
τὰ παιδιὰ σας γιὰ νὰ διῆτε
πὼς ὁμοιάζοντε μὲ σᾶς.

Κι ἂν ἐκεῖνοι ἔφταναν γιὰ μιά ἰδέα τῆς Πατρίδας, στὸ πεδίο τῆς μάχης, ἐμεῖς — θέλεις νὰ μὲ πάρῃς μαζί σου; — θὰ πέσομε ἢ καλὴτερα θὰ σηκωθοῦμε ἐφτάπηχοι μπροστὰ στὰ χλωμιασμένα κούτσουρα τῆς παπαδοδασκαλικῆς βλακειᾶς καὶ θὰ τὰ κάνουμε ἀνθρώπους ἢ θὰ τὰ κόψουμε στὴ σόμπα μας.

Δικός σου
ΚΙΜΩΝ ΜΠΕΛΛΑΣ

—Σ' εὐχαριστῶ πολὺ, ἀγαπητέ Μπέλλα, γιὰ τὸ λαμπρὸ σου λόγια πού καθρεφίζουν τὴ δυνατὴ καρδιά σου. Μοναχοὶ δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε, τίποτα. Τὸ γράφουμε κοί στὸ μανιφέστο μας: Σκοπὸς μας νὰ συναθροίσουμε γύρω σ' ἓνα κέντρο φωτεινὸ ἐκεῖνους πού νοιώσανε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐλευθερώσουν τὴν ἐθνικὴ μας ψυχὴ ἀπὸ τὸν ὕπνον τῆς ἀδιαφορίας κι ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῆς ἀνεκτικότητος.

Καλῶς ὄρισες, ἴσως μέσα σὲ ἴσους, καὶ μὲ ἀνώτατο ὁδηγὸ, τὴν Ἀλήθεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«Η ΔΥΟ ΦΥΛΛΑΔΕΣ»

Είναι ο τίτλος πού δώσανε δυό νέοι Σμυρνιοί ποιητές, οι κύριοι Δ. **Μηλάνας** καί Μ. **Δουκᾶς**, στό πρώτο τους ἔργο, όπου ἀδελφωμένα μᾶς παρουσιάζουν, ὁ πρῶτος μιά σειρά ποιήματα: **Τὸ μνημόσυνο τῆς μάνας μου**, κι ὁ δεύτερος μιά σειρά πεζοτράγουδα: **Τὸ ψαλιῆρι τοῦ ἔρωτα**.

Τὸ αἰσθημα δὲν τοὺς λείπει. Τοὺς λείπει ἀκόμη — ἔτσι μᾶς φαίνεται — ἡ ἡλικία, καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ δουλειά πού δυναμώνει τὴν ποιητικὴ φλέβα καὶ καθορίζει τὴ φυσιογνωμία τοῦ τεχνίτη. Ἡ κριτικὴ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει ἄλλο, παρὰ νὰ περιμένῃ τὴν ἐξέλιξή τους.

Ὁ «**Λόγος**» θὰ ξαναδημοσιεῖται γιὰ τοὺς ἀναγνώστες του τῆς πρώτης σελίδος τῶν «**Φυλλάδων**».

Ὁ «**Λόγος**» εἶναι ἐλεύθερο βῆμα γιὰ ὅσους αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐξωτερικεύσουν τὴ σκέψη τους καὶ τὴν καρδιά τους. Τὰ ἔργα τὰ γραμμένα σὲ ξένη γλῶσσα — θεωροῦμε ξένη καὶ τὴν καθαρῆουσα — θὰ μεταφράζονται, γιὰ νὰ δημοσιευθοῦν, στὴ γλῶσσα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ.

Ὁ «**Λόγος**» ἀναγγέλλει ἢ κρίνει, ἀναλόγως μὲ τὴ σπουδαιότητά του, κάθε βιβλίο, φτάνει γὰρ σταλοῦν σιὰ γραφεῖα του δυὸ ἀντίτυπα τοῦ ἔργου. Τὰ ἄρθρα κ' αἱ κριτικὲς ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀτομικὴ γνώμη ἐκείνου πού τὰ ὑπογράφει.

Ὁ «**Λόγος**» δέχεται στό σαλόνι του — Πέρα, Ἄρσλάν σοκάκι, ἀριθ. 5 — κάθε Παρασκευὴ ἀπόγευμα, ἀπὸ τίς 3 ὠς τίς 8, ὅσους γνωστούς, ἢ ἀγνωστούς ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ἔργο του. Ἄλλες ὥρες γραφεῖου: Δευτέρα καὶ Τετάρτη, 5 — 8, μετὰ τὸ μεσημέρι.

Συνδρομὴ: στὴν Πόλη, γιὰ ἓνα χρόνον, φρ. 200. — σὲ ἐξωτερικό, γιὰ ἓνα χρόνον, φρ. 50. Γιὰ ἔξη μῆνες, τὰ μισά.